

Elvi Osmala

Raudun kunnan hoitokunta

Luovutetun alueen kuntien asiainhoidosta ja kunnan viranomaisten täytöntöönpano- ja päätäntävallasta annettiin laki 27.10.1944. Kunnanvaltuustolle ei jäänyt sen mukaan enää päätäntävaltaa.

Raudun kunnan hoitokunta kokoontui ensimmäisen kerran Raudun kunnantoimis-
tossa Pieksämäellä 15.7.1944. Tällöin olivat paikalla puheenjohtaja Matti Pulakka ja
jäsenet Jooseppi Sipponen, Tuomas Pietinen, Tuomas Kähäri ja Antti Karikuusi. Pöytä-
kirjaa piti Elvi Valkonen.

Hoitokunnan tärkeimpiä tehtäviä tulivat olemaan henkilövalinnat sijoituskuntien
eri lautakuntiin. Niinpä valittiin siirtoväen luottamusmiehiksi Pieksämäelle Matti Pu-
lakka, Antti Karikuusi ja Jooseppi Sipponen, Rantasalmelle Jalmari Rontu, Aleks Holt-
tinen ja Simo Leppänen sekä Virtasalmelle Pekka Honkanen, Paavo Hipeli ja Tuomas
Kähäri.

Arvo Syrjälän siirryttyä Rautjärven kuntaan päätettiin esittää uudeksi työvoima-
päälliköksi Tuomas Pietistä. Päätettiin myös jättää myöhäisempään vaiheeseen kesken
jäänyt taksoitus. Päätettiin myöntää Sosiaaliministeriön ohjeen mukaista perhelisää
edellytykset täyttävälle. Keskusteltiin Suvenmäen koulun rakennusurakoitsija Simo Hu-
sun saatavasta ja päätettiin pyytää asiasta rakennuslautakunnan lausunto. Edelleen
päätettiin valita syyskuussa Helsingissä pidettävään Karjalan Liiton kokoukseen edus-
tajiksi Matti Pulakka, Jooseppi Sipponen ja Tuomas Pietinen. Lisäjäseniksi paikallisiin
Vapaan Huollon kokouksiin valittiin Pieksämäelle Antti Karikuusi ja Oskari Hinkka-
nen sekä Rantasalmelle Armas Loponen ja Jalmari Rontu.

Keskustelua herätti myös rautulaisten pika-asutusalue, miksi sijoitusalueeksi on
määrätty paljon pohjoisempi kuin mitä maantieteellinen sijaintimme olisi edellyttänyt.
Hoitokunta päätti laatia asiasta kirjelmän ja valita lähetystön viemään sen Maatalous-

Raudun kunnan hoitokunta evakkona Pieksämäellä. Vasemmalta
Elvi Valkonen, Tuomas Kähäri, Antti Karikuusi, Tuomas Pietinen,
Matti Pulakka ja Jooseppi Sipponen.

ministeriön asutusasiainosastolle, Karjalan Liitolle, Viipurin läänin maanviljelysseuralle ja Rajaseututoimikunnalle. Lähetystöön tulivat Jooseppi Sipponen, Matti Pulakka, Jalmari Ihalainen, Juho Kerminen ja Tuomas Pietinen. Luettiin Karjalan Liiton kiertokirje 17/44 ja valittiin yhdysmieheksi Jooseppi Sipponen välittämään tietoja Karjalan Liitolle. Kokouksessa oli esillä mm. kysymys rautulaisten siirtotavaroista. Niiden kuittaajaksi valittiin Oskari Hinkkanen. Hoitokunta valitsi myös edustajat paikallisiin maanlunastuslautakuntiin: Pieksämäelle Heikki Kiiski, Rantasalmelle Heikki Paakkinen, Virtasalmelle Pekka Honkanen, Jäppilään Eino Miina ja Mikkelin maalaiskunnan vuokratoimikuntaan Kusti Loponen.

Paikallisiin huoneenvuokrauslautakuntiin valittiin: Pieksämäen kauppalaan ja maalaiskuntaan Jooseppi Sipponen, Rantasalmelle Jalmari Rontu, Virtasalmelle Pekka Honkanen, Jäppilään Eino Miina ja Mikkelin maalaiskuntaan Kusti Loponen. Siirtoväen edustajiksi paikallisiin kansanhuoltolautakuntiin valittiin: Pieksämäen kauppalaan Aleks Vaskelainen, Pieksämäen maalaiskuntaan Tuomas Pietinen, Rantasalmelle Jalmari Rontu, Virtasalmelle Matti Pekkanen ja Jäppilään Eino Miina. Hoitokunta valitsi vielä siirtoväen edustajat paikallisiin huoltolautakuntiin: Pieksämäen kauppalaan ja maalaiskuntaan Jooseppi Sipponen ja Tuomas Pietinen, Rantasalmelle Kaarlo Asomaa ja Jalmari Rontu, Virtasalmelle Jalmari Pekkanen, Joroisiin Matti Partanen ja Jäppilään Pekka Loponen. Rautulaisten menetetyt omaisuuden korvaus- ja maansaantiasiat tulivat esille hoitokunnan toiminnassa talven ja kevään 1945 kuluessa. Niinpä valittiin paikallisiin maanlunastuslautakuntiin maansaajien edustajiksi Feliks Relander, Tuomas Pietinen, Kusti Loponen, Antti Määttänen, Juho Kerminen, Matti Pekkanen, Jooseppi Sipponen, Pekka Honkanen, Kusti Paukku, Jalmari Ihalainen, Jaakko Kerminen, Albert Loponen, Albert Pulakka, Antti Karikuusi ja Heikki Kiiski. Samassa kokouksessa keskusteltiin myös arvioimislautakunnan valitsemisesta menetetyt omaisuuden arvioimista varten. Niin päätettiin asettaa Raudun kuntalaisia varten arvioimislautakunta, johon valittiin puheenjohtajaksi opettaja Valo Mäkelä, varalle Akseli Pöntinen Pieksämäeltä, valtioneuvostomieheksi Taavetti Koskenranta ja jäseneksi Tuomas Pietinen. Valittiin myös henkilöitä täyttämään korvausanomuslomakkeita 30-35 markan tuntipalkalla.

Viipurin läänin Kotiteollisuusyhdistys oli kirjelmällään kehottanut järjestämään koti-teollisuuskursseja. Asian hoito jätettiin kotiteollisuusneuvoja Aino Hellforsin tehtäväksi. Jyväskylässä marraskuussa pidettävään karjalaisten neuvottelukokoukseen valittiin Matti Pulakka, Jooseppi Sipponen ja Antti Karikuusi.

Päätettiin valita vaalilautakunta valtiollisia vaaleja varten ja siihen tulivat Matti Pulakka, Kusti Loponen, Matti Pekkanen ja Jooseppi Sipponen. Pieksämäen kauppalaan ja maalaiskunnan vuokralautakuntaan valittiin pois muuttaneen Heikki Kiiskan tilalle Albert Loponen. Hyväksyttiin myös Karjalan kannaksen kuntien edustajiston suosituksen mukaisesti edustajistolle 1000 mk vuosimaksuna. Käsiteltiin talousarvio.

Arvioimislautakuntaan teurastuskorvausten maksamista varten valittiin Pieksämäen kauppalaan Antti Karikuusi, Rantasalmelle Juho Orava, Virtasalmelle Simo Tuokko ja Jäppilään Matti Dp. Nahkuri. Karjalan Liiton kiertokirjeellä pyydettyyn suurkokoukseen Helsinkiin 19.2. valittiin 60 henkilöä, joille kunta maksoi 25 prosenttia kustannuksista.

Päätettiin myös antaa Valtiovarainministeriölle myönteinen lausunto ennakkokorvausten maksamisesta. Käsiteltiin maansaantihakemuksia ja päätettiin ehdottaa ohjeiden mukaisesti metsä-, viljelys- ja asuntotiloja aikaisemmin Raudussa omistamiensa tilakojen perusteella.

Mikkelin lääninhallituksen määräyksestä valittiin paikallisiin taksoituslautakuntiin siirtoväen edustajiksi Pieksämäen kauppalaan ja maalaiskuntaan Antti Karikuusi, Kangasniemelle Tahvo Sappinen, Jäppilään Eino Miina, Hirvensalmelle Emil Orava, Mäntyharjulle Juho Sojakka, Leivonmäelle Kusti Paukku, Luhangalle Heikki Peltola, Pertunmaalle Antti Lieri ja Anttolaan Mikko Kiiski.

Karjalan Liiton kokoukseen 4.4.1945 valittiin edustajiksi Matti Pulakka, Antti Karikuusi ja Tuomas Pietinen. Valtuutettiin puheenjohtaja Matti Pulakka jättämään Valtioneuvostolle, Maatalousministeriölle ynnä muille hoitokunnan laatiman kirjeen uusista sijoituskunnista. Luettiin Sisäasiainministeriön kirjelmä koskien tuntemattomien maatalouskoneiden myyntiä.

Maatalousväestön siirtyminen uusille tiloille lopullisiin sijoituskuntiin aiheutti Raudun edustajien valitsemisen asukkaannottolautakuntiin. Hoitokunta valitsi siten 10.6.1945: Anttolaan Mikko Kiiski, Hartolaan Heikki Peltola, Hirvensalmelle Emil Orava, Joutsaan Antti Hännikäinen, Jäppilään Eino Miina, Kangasniemelle Tahvo Sappinen, Leivonmäelle Kusti Paukku, Mikkelin maalaiskuntaan Albert Pulakka, Mäntyharjulle Antti Valkonen, Pertunmaalle Antti Lieri, Pieksämäen kauppalaan ja maalaiskuntaan Jalmari Ihalainen, Virtasalmelle Tuomas Kähäri ja Joroisiin Jalmari Pekkanen.

Paikkakunnilta muutot aiheuttivat jatkuvasti uusia henkilövalintoja. Niinpä valittiin siirtoväen edustajiksi asukkaannottolautakuntiin: Anttolaan Topi Pekkanen ja Haukivuorelle Jalmari Ihalainen, sekä maatoimikuntiin: Mikkelin kaupunkiin ja maalaiskuntaan Ville Pietiäinen, Anttolaan Emil Airosalo, Hirvensalmelle Emil Orava, Mäntyharjulle Juho Sojakka, Mikkelin maalaiskuntaan Feliks Relander, Ristiinaan Einar Leppänen, Juvalle Jooseppi Sipponen ja Joroisiin Jalmari Pekkanen. Maanvuokrauslautakuntiin valittiin aikaisemmin mainittujen lisäksi Mikkelin kaupunkiin ja maalaiskuntaan Matti Kiesiläinen, Joroisiin Matti Partanen ja Anttolaan Emil Airosalo.

Hoitokunnassa keskusteltiin myös siirtoväen huollon hallussa olevista eläimistä, joille ei ollut löytynyt omistajaa ja päätettiin myöntää niitä vastike-eläimiksi kadonneitten tilalle.

Siirtoväen luottamusmieheksi Revonlahden kuntaan ehdotettiin Emil Loponen. Päätettiin pyytää Maatalousseurojen Asuntovaliokuntaa huolehtimaan siitä, että kaikkiin niihin kuntiin, joihin on sijoitettu lopullisesti rautulaisia, tulisi myös rautulainen edustus lautakuntiin.

Siinä oli välähdyksiä hoitokunnan käsittelemistä asioista. Pieksämäellä 23.9.1948 koontunut kunnanvaltuusto on esittänyt, että Raudun pitäjän historiatoimikunnalle myönnettäisiin 60 000 markkaa Raudun historian ja kuvateoksen julkaisemista varten. Loput varat luovutettaisiin perustettavalle Rauta-Säätiölle, jonka tarkoituksena olisi käyttää varat ja mahdollisesti myöhemmin saadut rahat entisten rautulaisten ja heidän jälkeläistensä hyväksi. Näinhän on tapahtunutkin.

Rautulainen evakko

Seuraavassa on joukko erilaisissa olosuhteissa koettuja aitoja muisteloita evakkotaipa-
leelta.

Johannes Virolainen (Joulukannel 1988)

Vaikein lähtö?

Ulkoministeri Molotov lähetti suomalaiselle kollegalleen Eljas Erkolle lokakuun alkupäivinä 1939 kirjeen, missä pyysi tätä saapumaan heti Moskovaan neuvottelemaan Neuvostoliiton ja Suomen välisistä tärkeistä asioista. Erkko enempää kuin kukaan muukaan ministeri ei Moskovaan lähtenyt, vaan hallitus lähetti sinne silloisen Tukholman lähettiläämme, valtioneuvos J.K. Paasikiven.

Hän olikin tähän vakavaan ja arkaluonteiseen tehtävään sopiva mies, sillä hän tunsi vanhastaan venäläiset ja osasi neuvotella heidän kanssaan. Suomen hallitus ryhtyi välittömästi Molotovin kutsun saapumisen jälkeen varotoimiin. Miehiä alettiin kutsua aseisiin, alkoi YH:n aika ja eräiden Karjalan kannaksen ja Laatokan Karjalan rajakuntien väestön evakuoiminen pantiin käyntiin. Kannaksella evakuoitavia rajakuntia olivat Terijoki, Kivennapa, Rautu ja Metsäpirtti, Suomenlahden ulkosaaret ja suurimmat asutuskeskukset, ennen muita Viipuri, Karjalan pääkaupunki.

Tilanteen vakavuus tajuttiin kaikkialla Karjalassa. Taas kerran nähtiin, että Karjala ja sen kansa joutuisi ottamaan vastaan ensimmäiset ja raskaimmat iskut. Rakas kotiseutu olisi ehkä jätettävä, kuinka pitkäksi ajaksi, sitä ei kukaan tiennyt. Evakuointikehotusta kyllä noudatettiin, mutta lähtö kotoa oli tavattoman raskas. Millään ei tahtonut ymmärtää, että meidät, rauhaa rakastavat karjalaiset pantiin lähtemään kodeistamme. Mitään muuta emme halunneet niin hartaasti kuin elää rauhassa keskenämme ja myös naapuriemme kanssa.

Viimeiseen saakka toivottiin, että ongelmat itäisen suurvaltanaapurin kanssa saataisiin neuvotteluissa ratkaistuksi, ettei tarvitsisi kotiseudulta lopullisesti lähteä. Tästä kiintymyksestä kotiseutuun tulin syksyllä omakohtaisesti näkemään ja kokemaan suorastaan järkyttäviä esimerkkejä. Kerron niistä yhden.

Raudun pitäjän Orjansaaren rajakylästä lähti eräs perhe lokakuun puolivälissä ja muutti hevoskyydillä karjaa mukanaan Kirvuun, missä nämä rautulaiset majoitettiin lähelle Sairalan asemaa sijaitsevaan taloon. Kun lokakuu oli kulunut ja tultu marraskuuhun, tilanne tuntui rauhoittuneen. Karjalaiset alkoivat uskoa, että tilanteesta varmaan selvitään ilman sotaa. Niin ikävä tuli kotia, että moni palasi vielä marraskuussa takaisin. Tämän rautulaisen perheen isäntä kävi marraskuun puolivälissä katsomassa, mitä kotiin kuuluu. Ja kun kaikki näytti kovin rauhalliselta, hän tuli junalla takaisin Kirvuun ja pyysi viranomaisilta lupaa saada viedä perheensä ja karjansa takaisin Orjansaareen. Hän onnistuikin saamaan rautatievaunun ja oli parhaillaan lastaamassa karjaansa siihen 27.11.1939 Sairalan asemalla, kun pahaksi onneksi silloinen puolustusministeri Juho Niukkanen sattui tulemaan asemalle. Saatuaan tietää, että isäntä oli perheineen ja karjoineen palaamassa ”omalla luvallaan” Rautuun, puolustusministeri

määräsi vaunun purettavaksi. Näin myös tapahtui ja isäntä vei perheensä ja karjansa takaisin sijoitustaloon.

Mutta sisu päästä kotiin ei antanut periksi. Samana iltana hän pimeään turvin lähti ajamaan hevosellaan kotiinsa ja karja seurasi mukana. Keskipäivällä 29. marraskuuta he pääsivät perille - kotikylä näytti elävän täydessä rauhassa. Tämä sitkeä karjalainen isäntä oli ylen iloinen, kun herrojen esteistä huolimatta oli päässyt takaisin kotiinsa.

Valitettavasti ilo jäi lyhytaikaiseksi, sillä jo seuraavana aamuna, marraskuun viimeisenä päivänä, alkoivat kranaatit putoilla jo varhain Orjansaareen ja myös tämän perheen kotipihaan. Nyt oli edessä äkkilähtö ja nyt mentiinkin lujaa perheen ja karjan kanssa.

Kuljettiin uudelleen noin sadan kilometrin matka Orjansaaresta Sairalaan, oli pakko uskoa, että koti oli ylivoiman edessä jätettävä. Se oli raskas lähtö ja sitä yritettiin lykätä viimeiseen saakka.

Kun Karjala sitten vallattiin takaisin kesällä 1941, tämä isäntä perheineen oli ensimmäisten joukossa palaamassa kotikylään, missä hänen talonsa oli säilynyt sellaisessa kunnossa, että perhe pääsi asumaan välittömästi entiseen kotiinsa. Nyt seurasi lähes kolmen vuoden ajanjakso rauhan ja rakentamisen kautta. Niin tämän perheen kuin meidän kaikkien karjalaisten luja usko oli kotiin palattuamme, että nyt jääme tänne lopullisesti. Mutta kohtalo oli säättänyt toisin: uusi lähtö oli edessä kesällä ja syksyllä 1944. Sekin oli raskas, jopa masentava. Mutta kyllä ensimmäinen lähtö syksyllä 1939 oli ehkä vieläkin vaikeampi. Se tuli niin äkkiä ja yllättäen.

Maria Rastas o.s. Jüske

Ensimmäiseen evakkoon

Rautulaiset naiset ja lapset oli evakuoitu melko tarkkaan syksyllä 1939, kun korjailimme talojen sokerijuurikkaita tehtaalle lähettämistä varten. Meitä naisia taisi olla paikalla peräti viisi siinä kirkonkylän tienoilla, kun viimeisiä satoja korjailimme. Miehiäkin löytyi vielä ajohommiin ja niin vain kävi, että perille ne juurikkaat menivät, koska meille jälkepäin maistiaisiakin lähettivät.

Sitten koitti aamu, joka sotki kaikki suunnitelmamme. Taivaalla vain ritisi ja jyrisi, eikä tahtonut osata mitään tehdä, eikä mihinkään ryhtyä. Lähtö siitä kuitenkin tuli, joskaan kirkonkylään ei ollut enää menemistä. Räisälään asti me kuitenkin sinä päivänä kerkesimme. Siellä yövyimme taloon, jossa oli jo mm. paljon evakkojen karjaa ja lisää tuli koko ajan. Kukin koetti ruokkia elävänsä parhaansa mukaan. Lehmät lypsettiin, maidot kierrettiin ja kirnuttiin voiksi. Ihmiset katselivat ihmeissään kotiensa ilmansuunnassa loimuavaa taivasta.

Etsimme siinä sitten itsellemme yösjaa ja suoritimme vaatteiden tasausta. Jollakin saattoivat olla viidetkin sukat päällekkäin jalassa, toisella ei taas yksiäkään. Helpoahan siinä tilanteessa oli sekä auttaa että tulla autetuksi.

Yön lähestyessä puolta saimme talonväkeä myöten käskyn lähteä liikkeelle. Minua suosi onni, sillä pääsin hevoskyydissä monta kilometriä. Monien vaiheiden jälkeen saavuimme Jokioisiin keskiyön vaiheilla noin viikon kuluttua lähdistämme Raudusta.

Verrattuna siihen, mitä kuulumme jälkeen päin monen puhuvan, taisin olla ihan kohtalon suosikki, sillä jouduin hyvään paikkaan. Minua pidettiin alusta alkaen kuin perheeseen kuuluvana. Tämä on ollut myös pysyvää (Maria Rastas muistelee näitä vuonna 1972). Olemme siitä kovasti kiitollisia.

Siinä sitten kehräilin viikon päivät villaa. Sitten paikkakunnalle perustettiin ompelimo, josta saimme työtä. Ensin teimme vaatekertoja siirtolaisille rautulaisen kauppias Matti Kiesiläisen lahjoittamasta kankaasta. Sitä kesti pari viikkoa, jonka jälkeen aloimme tehdä töitä valtion laskuun. Teimme sotilaille alusvaatteita ja lumipukuja. Meitä oli työssä kaksi miestä ja kymmenen naista. Työ kesti maaliskuuhun saakka.

Vuonna 1943 teimme pariviikkoisen matkan synnyinseudullemme Rautuun sotilashautajaisten merkeissä. Kaikki oli tosi ikävää siellä kotiraunioilla. Eikä siitä jaksa kirjoittaa...

*Muistot parhaimmat hetket hyvät,
ne ovat kuin aidoimmat kultajyvät,
kotiseutumme muistot pyhät.
Ne kantavat harmaitten hetkien yli,
kun hämärässä nukkuu maa.
Oi suuri ja siunattu muistojen syli,
sen suojassa hetkisen levätä saa...*

Matti Vanhanen

Talvisodan evakkomatka

Matti Vanhanen oli 16-vuotinen pojan koltainen - tosin jo ansiotyössä liikealalla - talvisodan syttyessä. Mitäpä hänelle on jäänyt päällimmäisiksi muistikuviksi noilta ajoilta?

Palvelin talvisodan syttyessä Raudun Osuuskaupassa Asomaan apulaisena varaston puolella. Kävin yötä kotona usein kaupan tavarapyörällä. Sinä aamuna, kun sota syttyi läksin viemään pyörää kaupalle ja samalla kysymään, että voinko lähteä kotiin, kun siellä oli miehen puolia vain isäni ja naisia ja lapsia lähes kymmenen. Kävi näet niin, että myös Toivo-veljeni vaimo oli pari päivää aikaisemmin tullut Pieksämäeltä kotiin kahden pienen lapsensa kanssa, koska sotaa ei pitänyt tulla.

Sain luvan johtaja Matti Pulliselta, joka kävi järjestelemään kaupan tavaroiden evakuointia. Niin läksin kävellen kotiin. Siinä Damskien pajan ja pappilan välillä olevalta korkeimmalta kohdalta näkyi hyvin, kuinka taivas loimusi punaisena Laatokalta Raasuliin.

En ehtinyt kuin pappilan mäkeen, kun isä jo tuli hevosella vastaan reessään kolme naista ja kolme lasta. Äiti oli jäänyt kotiin sekä karjan että sen takia, kun oli muutama savikupillinen kermää, joka piti kirnuta voiksi. Sovimme siinä, että isä palaa kotiin ja minä jatkan matkaa hevosella.

Ensimmäinen etappi oli Kiviniemen sillan ylitys, ennenkuin se mahdollisesti pommitetaan rikki. Sieltä lähti Hännikäisen Juho takaisin Rautuun viljakuormaa hakemaan. Minä olisin lähtenyt mukaan, mutta naiset eivät uskaltaneet laskea.

Tällä välin tapahtui Raudussa paljon. Äiti sai kerman voiksi. Noin yhdeksän aikoihin tuli meidän mäkeen tykistökeskitys. Vanhemmat menivät suojaan vastakkaiseen rinteeseen ja pääsivät keskityksen jälkeen jonkun reessä Vehmaisiin. Sitten seuraavana yönä he hakivat lehmät pois. Yhdeltä lehmältä oli katkennut jalka kun kranaatti oli tullut navetan seinän läpi. Tavattuaan erään sotilaan he sanoivat tälle, että siellä navetassa on lehmä jalka poikki ja sikoja. Ampukaa ne ennenkuin poltatte rakennukset.

Toisena sotapäivänä läksin Vuokselan Kuninkaanristiin. Veljeni Ville toimi siellä Osuuskaupan myymälänhoitajana. Ville oli sodassa, mutta hänen vaimonsa Elsa oli siellä. Meinasin ottaa heidän tavaroitaan rekeen, mutta Elsa torjui ajatuksen sanoen, ettei se ryssä joen yli tänne tule. Ei kyllä tullutkaan, mutta huomenissa hänkin pisti kaupan kiinni.

Niin läksin tyhjin toimin takaisin ja silloin jouduin ensi kerran hävittäjien konekivääritulitukseen aivan aukealla mäellä. Onneksi eivät saaneet osumaan. Sitten pääsin näkösuojaan kuusikkoon. Se tapahtui vähän ennen Kiviniemen kasarmeja.

Jatkettiin matkaa ja tultiin Kaukolaan. Sain tietää, että Raudun Osuuskaupan kirjanpitäjä Aili Rajo oli siellä Osuuskaupalla, jonne menin ja sain marraskuun palkkani, 450 markkaa. Kuultiin myös, että karja oli ajettu Vuoksen pohjoispuolelle. Matkan jatkuessa sain porukan junaan muistaakseni Kaarlahden asemalla. Sen jälkeen matkasin taivalta Pilkun kanssa kahden.

Minulla ei ollut kiirettä mihinkään. Päämäärä oli Nikkarilan metsäkoulu Pieksämäellä, jossa piti tavata muu porukkamme. Jäsken Mikko Savikkolasta oli kaverinani koko ajan kun me pojat parin viikon päästä tultiin perille. Siellä minullekin tuli pieni yllätys, kun meidän väki olikin siirretty Jokioisiin.

Mitä tehdä hevosen kanssa? Kävin ostamassa jostain talosta heiniä, jotka olivat mielestäni liiankin arvokkaita. Ajattelin, ettei rahoillani pitkälle pötkitä. Kävin puhumassa asiasta myös metsäkoulun johtajalle. Hän sanoikin, että muutaman päivän päästä otetaan hevosia valtiolle, mene ja tarjoa sinne. Niin teinkin ja annoin Pilkun valtiolle. Hinnaksi arvioitiin 7000 markkaa. Nyt jouduin hevosvaunuun ja Mikkeliin, jossa hevoset purettiin vaunusta. Minulle sattui toiseksi hevoseksi Nuoran Martin hevonen, joka oli vähän vikuri. Hyvin me kuitenkin pärjättiin, vaikka ratsastettiin läpi kaupungin ilmahälytyksen aikana. Meidän matka suuntautui sieltä etelään päin noin viisi kilometriä. Sinne isoon talliin ne jäivät, kunnes sodan jälkeen haettiin pois samasta paikasta. Reki ja valjaat jäivät Pieksämäen tavara-asemalle, jossa lienevät tänäkin päivänä.

Matkasin taas Nikkarilaan, josta sain litteran Jokioisiin. Tiesin, että kotiväkeni olisi siellä Minkiön Rehtijärvellä. Kyselyäni taloista pääsin illansuussa lopulta perille Mäkisen taloon.

Heti ovesta sisään päästyäni kysyi isäni, että missä on hevonen? Sanoin, että annoin valtiolle. Isä oli kuin helpottunut sanoessaan, ettei täälläkään ole oikein ruokaa saatavana.

Elettiin siinä aikansa joutilaina. Sitten päätin lähteä eräiden muiden rautulaisten poikien kanssa Raudun Suojeluskuntaan. Niin tultiin Kaukolaan, jossa oltiin harjoituksissa, kunnes sodan loputtua hiihdettiin Haapakoskelle, josta päästiin siviiliin.

Sitten taas Jokioisiin. Keväällä rippikouluun ja muutto Kangasniemelle. Siellä en ollut montakaan viikkoa, kun sain paikan Luumäen Osuuskaupasta. Tässä minun ja muun perheen tiet erkanivat.

Perheeni evakkotaival jatkui vielä Hankasalmen, Rantasalmen ja Parkumäen kautta Mäntyharjulle, josta he saivat ostetuksi maapaikan. Sukuni oli ollut saatujen tutkimusten mukaan Raudussa ainakin vuodesta 1650 lähtien.

Elma Laitinen

Evakkotyön tarina

Elma Laitinen on Maria ja Matti Rastaan kuusilapsisen perheen keskimmäisiä Raudun rajakylästä Sirkiänsaarelta. Hänenkin evakkotarinsa on sekä ”tavanomainen” että ainutkertainen. Näin muistelee Elma vuonna 1990:

Vuosi 1939 oli Suomen kohtalonvuosi. Siitä vuodesta tähän päivään on pitkä aika, mutta muistot ovat olemassa. Ne ovat syvällä ja annan menneen palautua mieleeni.

Vapaaehtoinen evakuointi Kannakselta ja raja-Karjalasta alkoi syksyllä. Elimme jännityksen ja pelon vallassa päivästä toiseen. Nukuimme päällysvaatteet yllä ja eväspussi valmiina, sillä pakoon lähtö oli mahdollista millä hetkellä hyvänsä.

Meidän perhe siirtyi neuvottelujen ajaksi Raudun aseman lähelle Sunikkalan kylään Mikko Vaskelaisen taloon, jonka suojiin saimme lehmätkin sopimaan.

Oli marraskuun 30. päivä. Olimme äidin kanssa suorittamassa aamuuskareita, kun alkoi kuulua tykin ammuntaa. Juoksin sisälle kysymään, onko jossain ampumaharjoituksia. Vapaussodassa mukana ollut isäni tiesi heti, mistä oli kysymys ja sanoi, että Neuvostoliitto on hyökännyt Suomeen.

Taivaanranta punotti tulimerenä. Monet syyttivät itse kotinsa lähtiessään. Jonot evakkotiellä tuntuivat loputtomilta. Hevosia oli vetämässä raskaita taakkoja ja karjaa kytkettynä kuormien perään tai harhailemassa vapaina, itkeviä lapsia - suuri osa vanhempaa väkeä ja lapsia teki matkaa pyörällä tai jalkaisin, mukana vain vaatekerta.

Evakkojonon kulku oli hidasta. Vihollisen lentokoneita lenteli yllämme. Paikoin kuului konetuliaseitten pauketta. Sotilaat komensivat suojautumaan maastoon.

Meillä oli onni päästä matkaamaan naapurin emännän hevoskyydissä, sillä nuorin sisareni oli vasta puolitoistavuotias. Itse olin 12-vuotias. Isän turva oli korvaamaton. Kun leimahti ja kuului kova jymähdys, sanoi isäni rauhallisesti, että jos tykin osuma sattuu kohdallemme, niin kyllä Luoja vie silloin meidät kaikki kotiin.

Yövyimme järjestysmiesten osoittamissa paikoissa paljailta permannoilla vierieressä. Me lapset nukahdimme yleensä pian, olihan meillä isä ja äiti huolen kantajana, emmekä heidän kyyneleistäänkään paljon tienneet.

Evakkojonojen mukana kulki oppaita. Kun olimme Pyhäjärvellä, meidät neuvottiin isoon maalaistaloon, josta piti saada lämmintä ruokaa. Menimme sisälle. Talo oli kaunis ja siisti. Ruokaa meille ei kuitenkaan tarjottu. Elisenvaaralta lähdimme täyteen ahdetussa junassa määränpäänä Pieksämäki.

Ensimmäinen sijoituspaikka Pieksämäellä oli kansakoulu, sitten eräs talo Naarajärvellä. Negatiivisin muisto jäi juuri sijoituksesta neljähuoneiseen taloon Naarajärvellä. Sitä asuttivat äiti ja tytär kaksistaan ja tilaa olisi kyllä ollut, mutta heidän mielestään ”haisimmekin ryssälle”. Sen vuoksi ei meille haluttu antaa edes lusikoita puuron syötiin, jolloin isä selvitti tilanteen vuolemalla meille puusta lusikat.

Kokonaiskuva matkaetapeista ja sijoituksista jäi mieleeni positiivisena. Tosin matkan varrelle sopi yksilöitä, joilla ei ollut kykyä myötäelää toisten vaikeuksissa.

Seuraavaksi muutettiin maalaistaloon Karjalankylään. Taloon oli jo ennen meitä sijoitettu perheitä. Huolimatta siitä meillä oli lämmin vastaanotto. Mikä ihanaus väsyneille matkaajille levähtää uunin lämmetessä. Pirtin uunin huokuessa lämpöä alkoivat mieleeni nousta kauan kaivatut piirakat. Kukaan ei tahdo kieltää sitä, että Savossa tehdään maukkaimmat kalakukot, mutta piirakat ovat osa karjalaista perinnettä. Saimme talon emännältä luvan leipoa. Kyllä tarinaa riitti, kun neljä emäntää taputteli saman pöydän ääressä piirakoita kokemuksistaan kertoillen.

Isänmaani ansaitsee syvimmän kunnioitukseni 430 000 siirtolaisen asuttamisesta. Suomen hallitus sai lait 1940. Se merkitsi meille uutta kotipaikkaa Leivonmäelle, jonne muutimme 1941. Saimme ihan mukavan kyydinkin kuorma-auton lavalla. Muistan, kuinka Puulavesi näytti kauniilta tullessamme Rehoniemen sillalle. Siinä oli pala kaudista Suomea, joka kokonaisuutena oli kotimme.

Jatkosota alkoi 1941 kesäkuussa. Meille se perheenä merkitsi sitä, että kaksi veljeäni olivat rintamalla. Kenttäpostikirjeet ja paketit kulkivat. Janne-veljeni toimi Kannaksella lääkintämiehenä ja haavoittui Mustialan mäellä 1942. Hänet siirrettiin kenttäsairaalaan Savonlinnan sotilassairaalaan. Käynti veljeni luona oli järkyttävä kokemus. Useimmat näkemistäni miehistä kantavat tänäkin päivänä vammaansa tai lepäävät sankarihaudassa. He ovat antaneet itsensä isänmaan puolesta.

Sodasta huolimatta oli nuorella tytöllä unelmansa ja huoli siitä, mistä tulevaisuudessa leipänsä hankkii. Sainkin työpaikan Mikkelistä Mannerheimin Lastensuojeluliiton lastenkodista harjoittelijana. Kadun toisella puolella oleva lyseo oli muutettu sotilassairaalaksi, jonne tuotiin haavoittuneita vuorokaudet ympäriinsä. Hälytyssireenien ulvonta oli silloin kaikille tuttua. Jouduimme viemään lapset suojaan joskus keskellä yötäkin. Katsellessani lapsia mietin usein, voiko maailma olla näin julma?

Rautulaisevakkaja
ompeletoissa Jokioisissa.
Vasemmalta Helmi Hännikäinen,
Elvi Valkonen, Alma Sappinen,
Hilja Orava, Maria Rastas,
Rauha Rajala. Toisessa rivissä
räättäjä Anttonen, opettaja
Rajamäki ja Sanelma Viinanen.
Edessä Liisa Kiesiläinen ja Lyyli Anttonen.

Muistoissani tulee esiin myös rippikouluaiikani. Menin pyrkimään rippikouluun Kangasniemelle, koska perheeni asuinpaikka sijaitsi aivan Kangasniemen rajalla. Pysyttelin viimeisenä joukon takana. Kun rovasti tuli tuntia aloittamaan, hän kehotti minua ”muukalaisena” tulemaan etupenkkiin. Tajusin tämän niin, että etupenkillä näkee, osasinko läksyni. Muistan kuitenkin lämmöllä tätä rovastia. Katekismuksen ulkoa opetteleminen on ollut hyvä viitta elämän tiellä.

Kansana olemme säilyttäneet yksityisen yrittämisen vapauden. Raunioista on noussut uusi elämä. Ensimmäisten sodan jälkeisten vuosikymmenien toimenpiteillä on ollut ratkaiseva vaikutus tähänhetkiseen aineelliseen tasoomme. Sodan jälkeen alkoi uusi vaihe karjalaisen heimon historiassa. Tehtäväksemme on jäänyt vaalia rakasta karjalaista kulttuuriperintöä, kehittää yhteistyöllä maatamme toinen toistamme arvostan ja omaa isänmaatamme kunnioittaen.

Arvo Vaskelainen

Evakkoon lähtö

Hyvämuistinen Arvo Vaskelainen kertoo seuraavassa evakko-matkalle lähdöstään ja tulostaan muuhun Suomeen. Työtä ja leipää piti myös heti ruveta hankkimaan.

Oli marraskuun 30. päivän aamu 1939. Raudun pitäjän Kuolemanlaakson mökissä oli herätty noin kuuden aikaan, niinkuin normaalistikin. Aamusaikan kanssa olin syönyt pari leivän palaa, joiden päälle oli sivelty Paasivaaran margariinia. Vedettyäni kumiteräsaappaat jalkaani ja puseron päälleni otin pyörän, ja läksin ajamaan Orjanristiä kohti, josta risteyksestä käännyin Orjansaaren kylän suuntaan. Siellä oli senhetkinen linnoitustyömaamme. Tiehän jatkui aina Kivennavalle ja Terijoelle saakka.

Noin puoleltoista kilometrin jälkeen risteyksestä oli talo, jota hallitsi noin seitsemänkymmenen vuoden ikäinen Tahvo Paakkinen. Talossa majailivat Tahvon lisäksi sukulaissuhteessa olevat Vilho ja Aaro Haukka. Kun pojat olivat samalla työmaalla, poikkesin tähän taloon, olihan tarkoituksenamme kulkea yhdessä töihin. Aamupimeästä johtuen työt aloitettiin kello 7.30, joten emme pitäneet lähdöllä mitään kiirettä, koska matkaa työmaalle oli vain noin kilometri.

Muistan erittäin hyvin sen, kun tuvan seinäkello ehti lyödä neljä kertaa, niin pellon reunasta noin kahdensadan metrin päästä kuului ensimmäisen kranaatin räjähdys. Kello löi loppuun seitsemän lyöntiään. Tahvo sanoi, että varmaan teidän pomot ovat räjäyttäneet suuret kivet ja kannot pois, ettei työaikaa mene hukkaan, koska räjäytettäessä täytyy väen olla kaukana. Mutta kun räjähdykset jatkuivat ja aina tiuhempaan tahtiin, raotti Tahvo ikkunan pimennysverhona toimivaa mattoa tai lointa ja ilmoitti meille pojille, että itäinen taivas leiskuu tykinputkien suuliekeistä ja niitä on paljon. ”Sota on alkanut”, sanoi Tahvo. Lienee turhaa poikien enää nyt mennä työmaalle. On parempi kun lähдете Sakkolan Kiviniemeä kohti. Vuoksen ylitys voi tapahtua ainoastaan Kiviniemen siltoja pitkin, mikäli nekään ovat enää ehjinä tämän päivän jälkeen.

Lähdin palaamaan pyörällä ajaen Kuolemanlaakson torppaan. Kotipihalle päästyäni tuli äitini ja nuorempi veljeni ulos. Veljeni sanoi, että nyt on lähdeävä, sota on alkanut. Äitini oli kyllä sitä mieltä, että räjähdykset kuuluvat linnoitustyömailta. Aseman koululla olevat sotilaat pitivät harjoituksia, samoin Maanselän urheiluseuran talolle majoitetut sotilaat, että syntyihän siitä pauketta ja meteliä. Kehotin kuitenkin äitiäni laittamaan evästä reppuun siltä varalta, että joudutaan lähtemään. Sekä varaamaan mukaan kaikkein välttämättömimmät tavarat kuten henkilöllisyyspaperit ja elintarviketortit. Minä sanoin lähteväni katsomaan asemalle, josko sieltä olisi joku juna lähössä. Matkaa sinne oli noin kilometrin verran.

Ollessani jo lähellä asemaa tuli vastaan Juho Miina. Hän kielsi minua menemästä asemalle, koska sinne tuli kranaatteja satamalla. Kuulinhan minäkin, kun sirpaleet olivat kimmotessaan kiskoista aiheuttaneet korvia huumaavan vinkunan ja räiskeen. Kuitenkaan en sitä silloin osannut niin vakavasti pelätä, kuin siinä tilanteessa olisi ehkä tarvinnut. Juho sai minut kuitenkin kääntymään takaisin.

Lähellä Orjanristiä tuli äitini veljeni kanssa vastaan eväät ja muut repussa kulkevat tavarat mukanaan. Puna-armeijan tykistön tiedossa lienee ollut lähistöllä sijainneet JP 4:n majoituspaikat, koska tykistön tuli kohdistui tähän alueeseen erittäin voimakkaasti. Tästä syystä äitini ja veljeni olivat lähteneet kohta minun jälkeeni. Samanaikaisesti saapui maantietä pitkin hevonen, jota ohjasi noin viisitoistavuotias poika. Reessä oli lisäksi vanha mummo sekä joitakin vaatenyyttejä. Muutaman kymmenen metrin päässä edessä kaatoi kranaatti silloin puun tien poikki. Hevonen nousi takajaloilleen ja korskui. Rauhoittaakseni hevosta otin sitä suitsista kiinni, taputtelin ja puhelin, ettei tässä ole mitään hätää. Kun seuraava kranaatti räjähti vähän kauempana, olivat hevosen etujalat ja omani jälleen ilmassa. Kun tykistön keskitys hieman siirtyi, rauhoittui hevonenkin. Kehotin äitiäni menemään veljeni kanssa rekeen ja ajamaan Mäkrälle. ”Mäkrän kyllä myökii ollua mänös,” sanoi mummo. Päästin hevosen menemään ja sanoin tulevani pyörällä perässä.

Orjanristiltä lähtevä Kiviniemen tie jatkui Mäkrälle Haapakylän kautta. Noin kilometrin verran risteyksestä aukenivat Haapakylän pellot. Muutaman sadan metrin päästä maantiestä oli rautatie, jolle juna oli pysähtynyt. Veturi ja vaunut olivat kuitenkin kiskoilla. Myöhemmin kuulin, että rautatie oli mennyt poikki tykistötulesta. Rata korjattiin seuraavana yönä ja niin saatiin viimeinen juna Raudusta pois.

Peltoaukeaman laidassa oli myös kapteeni Metsolan oma patteri, jota ilmeisesti myös venäläiset tavoittelivat, joten kranaatteja tuli tien molemmin puolin. Tiellä oli paljon karjaa, jota emännät ja muut siviilit yrittivät ajaa edellensä. Mieleeni jäi erikokoisesti emäntä, jolla oli neljä pientä lasta, nuorin ehkä parivuotias. Vanhin noin kymmenvuotias hoputti lehmiä eteen päin.

Kun kranaatteja rupesi tulemaan niin lähelle, että multaa ja hiekkaa lensi tiellekin, otin nuo lapset maantien ojaan ja käskin emännänkin pienimmän kanssa suojaan ojaan, jossa oltiin joitakin minuutteja kunnes keskitys loppui. Sekä karja että mukana olevat siviilit menivät menojaan.

Minä jäin katsomaan, kun JP 4:n miehet menivät rajalle päin ja kun omaan tykkipatteriin meni jonossa lisää sotilaita. Vähän ajan kuluttua tuli Haapakylän kohdalla olevan tien mutkan takaa kaksi hevosta, joiden reessä oli siviilejä. Ensimmäistä ohjasi Nikolai Petroff Vakkilan kylästä. Tämä hevonen ajoi ohitseni kun Mäkrältä päin

tuli linja-auto, jossa oli punaisen ristin tunnukset ja minä jäin pyöräni kanssa mainittujen hevosten väliin.

Linja-autosta tuli ulos sotilas, jolla oli kamera. Sotilas huusi minulle: ”Ole poika siinä, minä otan kuvia.” Vastasin, että jos tulee kranaatteja ja hevoset pillastuu, niin ne sotkee minut jalkoihinsa, en voi jäädä tähän. Menin pyörää taluttaen kuvia ottaneen sotilaan luo. Erikoisesti jäi mieleeni, että Nikolai oli polvillaan reessä ja että takana tulevassa reessä istuvalla henkilöllä oli side nenän päällä, kun siihen oli sirpale osunut. - Tämän paljon julkisuutta saaneen kuvan näin ensi kerran 1960 ”Viisi sodan vuotta” -kirjan sivulla.

Myöhemmin samana päivänä tapasin äitini ja veljeni Mäkrän seurantalons läheltä metsästä. Venäläiset lentokoneet kiertelivät paikan päällä, koska siellä oli paljon karjaa ja ihmisiä. Kun lentokoneet kaikkosivat, kehotti paikalle tullut vääpeli siviilejä lähtemään kohti Kiviniemeä harvassa jonossa tien oikeata laitaa kulkien. Tietä ei saisi tukkia, koska sotilasosastoja voi tulla vastaan ja ruuhkat olisivat pahoja ilmavaaran takia. Äitini ja veljeni lähtivät kohti Kiviniemeä. Minä sanoin lähteväni vielä kotiin sinne Kuolemanlaakson mökkiin.

Päästyäni kotiin alkoi rajalta päin kuulua laukauksia, joten päätin kuitenkin lähteä kohti Kiviniemeä. Eihän seitsemäntoista vuotiaalla pojalla ollut mitään taitoja jäädä sotimaan. Riisuin kuitenkin aamulla päälle jääneet työvaatteet ja laitoin tilalle paremmat, otin pyörän päälle päällystakin ja pyyheliinan ja taskuun palan saippuaa sekä joitakin leivänpaloja evääksi. Katselin ympärilleni, eikä siinä torpassa juuri muuta otettavaa ollutkaan. Koska tykistön tuli oli loppunut, lähdin Raudun asemalle katsomaan, mitä siellä oli tapahtunut. Koko asemanseutu oli autio ja hiljainen. Ei näkynyt siviilejä eikä sotilaita. Kun rajalta päin kuului jatkuvasti pauketta ja konekiväärien ääniä vaikutelma sinä iltapäivänä oli niin kuin kuolema olisi laskeutunut ennen niin vilkkaalle ja toimeliaalle seudulle. Leinikylän kautta mennessäni näin vielä jonkun ajavan karjaa Kiviniemen suuntaan.

Pysähdyin Raudun ja Sakkolan pitäjien rajalla, joka on niin sanotun Vääränmäen päällä. Katselin tältä harjanteelta rajalle päin illan hämärtyessä. Orjansaaren, Mietttilän, Liippuan, Raasulin, Huhdin, Sirkiänsaaren sekä Metsäpirtin rajakylän paloivat mahtavasti leimuten. Näky oli unohtumaton.

Illan pimetessä saavuin Petäjärven kylään, jossa kaikki talot, tien laidat ja metsän reunat olivat täynnään rautulaisia. Lehmiä, hevosia, vanhempia miehiä, naisia ja lapsia. Asemalla aloin kysellä jos joku olisi nähnyt perhettäni. Sattumalta osui kohdalle Paakisen Tahvo, joka kertoi perheeni lähteneen kohti Kiviniemeä rataa pitkin kävellen.

Jäin aseman odotushuoneen nurkkaan, jossa torkuin aamuun saakka. Kellonajasta en tiennyt mitään, kun joku ilmoitti pimeässä, että juna Kiviniemeen lähtee vasta silloin, kun Raudussa Haapakylän kohdalla seissyt juna saadaan pois. Aamulla ajelin vielä Petäjärven kylällä kyselemässä äitiäni ja veljeäni, joita en löytänyt. Sain puolenpäivän aikaan jostakin lottien kenttäkeittiöstä hernerokkaa ja leivänpalan.

Illan hämärtyessä tuli asemalle juna, johon kehoitettiin kaikkia siellä olevia nousemaan. Nousin härkävaunuun pyöräni kanssa. Näin pääsin Kiviniemeen. Jäin pois junasta ja läksi taas haeskelemaan perhettäni. Kun tulin asemalle takaisin, juna oli jo lähtenyt kohti Hiitolaa. Kyselin asemalta, koska seuraava juna lähtee ja sanottiin, että kunhan se ensin tulee takaisin Hiitolasta. Aamuyöstä juna tulikin ja kun evakkoja oli

koko yön tullut lisää Kiviniemeen, täyttyi juna aamuun mennessä ja lähti kohti Hiitolaa. Tässä junassa menin aina Savonlinnaan asti. En muista kuinka kauan matka kesti, mutta aamuhämyssä Savonlinnan asemalla antoivat lotat kulhollisen velliä ja parin tunnin kuluttua matka jatkui Pieksämäelle.

Kuulin Pieksämäen asemalla, että sinne edellisenä päivänä oli tullut rautulaisia, jotka oli siirretty Vehmaskylän kansakoululle. Lähdin siitä kävelemään kauppalan keskustaan, jossa huomasin poliisin, jolta kysyin tietä Vehmaskylään. Samalla hetkellä alkoivat ilmahälytys sireenit ulvoa ja poliisi kehotti juoksemaan heti suoraan metsään. Menin jonkin korttelin ympäri ja tulin vanhalle Mikkelin tielle. Tietä kävellyt vanha mies neuvoi tarkasti kuinka pitkä matka on Vehmaskylän koululle kun sitä tietä kulkee. Samalla hän kyseli kuka olen ja mistä tulen. Kun kerroin, niin mies pyysi kotiinsa, jotta vaimo voisi antaa jotakin syötävää ja juotavaa.

Näin poikkesin taloon, joka oli vanhan hautausmaan aidan vieressä. Emäntä antoi minulle voileipää ja suolamuikkuja sekä pari kuppia kahvia. Kiitin siitä talon väkeä ja kiitän vieläkin lämpöisestä tunteesta, joka minut valtasi tämän jälkeen.

Lähdin kävellen kohti Vehmaskylää, jonne oli matkaa noin viisitoista kilometriä. Koululle tultuani huomasin siellä kymmeniä rautulaisia, heidän joukossaan äitini ja veljeni. Ilta oli myöhä ja niin seuraava yö vietettiin nukkuen koulun puisella lattialla. Aamulla äitini sanoi menevänsä kauppaan, jos sieltä saisi ostaa patjakangasta. Hän käski minun mennä ostamaan jostakin talosta ruisolkia, ettei enää tarvitsisi nukkua puisella lattialla. Lähdin asialle.

Puolisen kilometriä koululta oli talo, jonka vastapäätä tien toisella puolella olevan riihen katoksen alla oli monta pinoa olkikupoja. Poikkesin taloon. Tuvassa istui vanha isäntä keinutuolissa sätkää imien. Kysyin isännältä, jos hän myisi yhden kuvon olkia. Isäntä veti pitkät sauhut, keinautti kiikkutuolia, sylkäisi pitkän syljen ovelle päin ja tokaisi: ”Kuko kuppoo jälestä aijoo, piält ei tiijä tähelt tehä.” Käsitin asian niin, että olkia ei saa, jonka isäntä vahvasti tokaisemalle ei.

Kun menin samalla asialle seuraavaan taloon, neuvoi sen nuori emäntä menemään äskeiseen taloon, koska heillä puitiin viljat koneella. Kun ilmoitin siellä jo käyneeni ja myös saamani vastauksen, sanoi vanha emäntä riihellä olevan pahnojen alla kupo tai kaksi suoraa olkia. Nuoren emännän kanssa ne sieltä löytyivätkin. Näin kaksi rinnakkaista taloa asennoituivat evakuoituihin aivan eri tavalla.

Muutaman päivän kuluttua menin Montolan kalkkikivikaivokselle töihin. Sinne tuli koululta matkaa noin kuusi kilometriä. Koululla oljilla täytetyn patjan päällä nukuin yöt. Kun kaivoksen miehiä kutsuttiin aina asepalvelukseen, niin vuodenvaihteeseen mennessä koko kaivos suljettiin.

Joulu vietettiin Vehmaskylän koululla. Se ei paljon poikennut muista päivistä eikä illoista. Jokainen söi ja joi sen mitä vähän oli pystynyt hankkimaan. Joulusauna lämpeäni koululla niinkuin muinakin lauantaipäivinä. Taisi isommassa luokassa olla joulukuusikin ja muutama kynttilä. Jouluaattona veisattiin jouluvirsi, jota säästin koulun harmonilla, tosin kahdella sormella.

Joulun jälkeen menin Pieksämäen lentokentän rakennustyömaalle Naarajärvelle. Sieltä kehotti opettaja Karhunen meitä poikia lähtemään Raudun suojeluskuntaan, joka toimi Käkisalmen seutuvilla. Sinne myös läksin. Mutta sehän ei sitten enää ollutkaan evakkomatka.

Matti Wesalainen

Evakkomietteitä

Vuonna 1911 syntynyt Matti Mainio Wesalainen on Hilja Maria Wesalaisen poika Raudun Mäkrältä. Raudussa hän toimi maanviljelijänä ja kauppiana. Osti talvisodan jälkeen viljelystilan Halikosta, mutta palasi 1941 Rautuun. Kun sieltä oli taas lähdettävä, hän osti tilan Köyliöstä ja vuonna 1948 Perttelistä, jossa asuu edelleen. Maanviljelyksen ohella hän on osallistunut moniin kunnallisiin luottamustehtäviin sekä taloudellisten yhtymien toimintaan.

Hänen harrastuksistaan on mainittava ennenkaikkea kirjallinen työ. Hän on kuulunut Rautulaisten lehden avustajiin alusta lähtien. Salon seudulla 1978 järjestetyssä murrekilpailussa hän saavutti toisen sijan karjalaismurteiden sarjassa. Matti on yksi niitä, jolle esitimme kysymyksen, mitä evakko käsite sinulle itse koettuna merkitsee? Ja näin Matti:

Evakko

Tämä sana tuli aivan yllättäen eteeni kun se on ollut jo niin kovin kauan pois tavallisesta kielenkäytöstä. Mitä tämä sana aivan ensiksi tuo minulle mieleen?

Miellän sen mahdottoman rumaksi! Toimittajat ja muut, jotka työkseen joutuvat tekemisiin äidinkielemme kanssa, kutsuvat pitkiä yhdyssanoja ”sanahirviöiksi”. Tämä evakko sana ei ole pitkä, mutta se on todellinen sanahirviö. Silloin sotien jälkeen 50-luvulla sana oli vielä hyvin yleinen, eikä siitä tehty sen suurempaa numeroa. Olen nyt ryhtynyt ajattelemaan, mistä tämä sana on oikein kieleemme tullut?

Vapaaussodan aikana me, jotka jouduimme sotaa pakoon Suvannon toiselle puolelle, olimme sotapakolaisia. Kun inkeriläiset pakenivat bolsheviikkien terroria 1920–1921, olivat he inkerinpakolaisia. Mutta kun rautulaiset naiset ja lapset lähtivät 1939 vapaaehtoisesti kotiseutunsa jättäen, he lähtivät evakkoon. Onko tämä jotain munkkilatinaa vai mitä?

Tämän sanan olettaisin lähteneen maan korkeimmalta sotilasjohdolta, koska se on kaikessa hiljaisuudessa jäänyt aikoinaan käytäntöön. Joutuukin kysymään, miksi ei kukaan korkeasti oppinut ole ääntään korottanut? Eikö se ole kenenkään kielikorvaa hiertänyt? Nyt sen vasta huomaa, kuinka epäaito ja äärettömän ruma se on. Jospa siis löytyisi joku, joka keksisi evakko sanalle hyvän vastineen, vaikka sitä uutta sanaa ei toivottavasti enää koskaan tarvittaisikaan.

Hyvännäköinen evakko

Olin maannut Savonlinnan sotasairaалassa Multsillassa haavoittumisen jälkeen ja oltiin lähestymässä talvisodan joulua. Kasvoissani oli vielä haava, joka ei ollut umpeutunut. Minulla oli sietämätön halu päästä sairaalasta kotiin - mutta mihin kotiin?

Tavattuani Käkisalmen sairaalassa Eetu Karhusen kysyin häneltä, että mitä Rautuun kuuluu? Hän vastasi tuskin kuuluvasti: ”Ei meillä ole enää Rautua.”. Tämän jälkeen vain toivoin, ettei hän viipyisi siinä vierelläni. Silmilläni en mitään nähnyt, mutta en halunnut kuullakaan mitään enempää.

Savonlinnan sairaalasta ei päässyt toipumislomalle ennenkuin tiedettiin jonkun lähiomaisen osoite. Minulle tuli mieleeni se äitini osoite, mihin syksyllä olivat lähteneet vapaaehtoisesti evakkoon. Hän oli mennyt Sohvi-tädin kanssa Savitaipaleelle Paakosken koululle, jossa serkkuni Eero Railimo toimi opettajana. Annoin sairaalaan tämän osoitteen ja niin pääsin toipumislomalle, vaikka kasvoissani oli vielä side.

Kouvolassa olin muuttanut Lappeenrantaan menevään junaan. Siihen aikaan olivat kaikki junat tupaten täynnä evakkoja. Etsimässä omaisiaan ja eläimiään. Oli sotilaita menossa rintamalle tai sankarihautajaisiin tai toipumislomalle kuten minäkin. Pääsin istumaan vastapäätä nuorta naista.

Hän oli vaaleatukkainen miellyttävän näköinen, kasvoillaan ajalle ominainen arka väistelevä ilme. Olin laittanut sairaalassa päälleni sen saman sk-puvun, jossa näkyivät kranaatin sirpaleiden jäljet kuivuneine veritahroineen, eihän sairaalassa oltu mitään pesty tai korjailtu. Nainen oli varmaan tarkkaillut minua, kunnes rohkaisi itsensä ja sanoi: ”Anteeksi, enkö saisi parsia kiinni noita takissanne olevia reikiä? Minulla on jotenkin saman väristä lankaakin ja neula käsilaukussani.” Sitten hän pyysi vieressäni istuvaa sotilasta vaihtamaan kanssaan paikkaa ja siirtyi viereeni. Avasin takkini napit auki. Hän tuntui käsittelevän neulaa ja lankaa tottuneesti.

Hän oli niin lähellä, että huomasin hänen hengittävän raskaasti niinkuin odottavat naiset usein tekevät. Ensin hän oli aivan levollinen, mutta sitten huomasin hänen poskipäilleen ilmestyneen kyyneleitä. Kysyin, että onko tämä sota jo jollain tavoin koskettanut rouvaa? ”Koskettanut? Sana on kohdallani irvokas. Sota on hävittänyt jo kotini - hän käänsi kyyneleisiä kasvojaan vaunun tavarahyllylle päin - tuolla matkalaukussani ja kassissani on kaikki, mitä minulle jäi kotini pommituksessa.” Sitten hän huokasi kuuluvasti ja kaivoi taskustaan nenäliinan pyyhkien kyyneleitään. ”Olen alinomaan liikkeellä, en voi jäädä mihinkään paikoilleni, koska pelkään, että minut tavoitetaan,” hän sanoi, nostaen katseensa suoraan silmiini. Hänen neulaa pitelevä kätensä vapisi. ”Sitä tietoa, sitä totuutta, en kestäisi. Olen heikko ihminen, yksi onneton evakko.” Hän oli katkaissut langan ja silitti hitaasti ompelemaansa kohtaa. ”Tuntuu jotenkin helpommalta, kun saan keventää jollekin - ymmärrättehän - tuntojani?” Nyt näin kauniin hymynkin hänen kasvoillaan.

Aloimme lähestyä Lappeenranta. Olin jo noussut paikaltani. Otin evakkorouvan käden omaani ja kiitin tästä yllättävästä mieluisasta tuttavuudesta. Kumarsin ja sanoin, että älkää pelätkö - älkää paetko - kyllä miehenne selviää - olkaa lujana ja uskokaa - me kaikki uskomme ja kestämmme - meidän jokaisen on kestävä. Juna kohisi taas liikkeelle. Seisoin asennossa asemalaiturilla ja näin vielä hetken kalpeat kasvot vaunun ikkunassa.

Taipalsaaren tiellä

Kiirehdin läpi Lappeenrannan hämärän kaupungin Taipalsaaren tielle. Silloin ei tarvinnut kauan seistä, kun pääsi kyytiin - useimmiten kuorma-autoon. Niin nytkin. Sain sitten kuljettajalta tietää, että tultiin Partakosken kylään. Pyysin pysäyttämään mahdol-

Evakkotiellä.

lisimman lähelle koulua, mutta muistelen, että jouduin kävelemään hyvän matkaa, ennenkuin olin kylän koululla. Kun sitten koputin eräälle ovelle, sen avasi nuori tyttö, joka katsoi ihmeissään oven raosta minua. Selitin kuka olen ja ketä haen. Hän alkoi toimekkaasti ja kuin henkeään haukkoen selittää, että Maija-täti oli lähtenyt muutama päivä sitten Rantasalmelle, jonne oli määrä tulla muitakin hänen rautulaisia ystäviään, ja että Sohvi-tätini oli lähtenyt jouluksi Hämeenlinnaan serkkuni Viljon perheen luo. Myöhemmin sitten selvisi, että tyttö oli Valkjärveltä Arvi-serkkuni tytär.

Olin siis lähtenyt aamulla läheltä Rantasalmea ja nyt alkaisi matkaympyrä kohta umpeutua. Siltä seisomalta olin taas maantiellä ja suunta takaisin Lappeenrantaan.

En uskaltanut lähteä yrittämään maanteitse Savonlinnaan päin, sillä hämärä alkoi muuttua pimeydeksi ja liikenne vähentyä. Olisiko linja-autovuorojakaan Savonlinnan päin? Siinä sitten seisoin tienpuolella ja odottelin autovalojen vaimeaa kajoa.

Tällaista oli elämä talvisodan joulunalusviikolla 1939.

Evakkoasumista

Minulle ja perheelleni on itse asiassa varsinaista evakkoasumista ollut hyvin vähän aikaa. En ole edes koskaan tehnyt maansaantianomusta Suomen valtiolta. Jo niin varhaisessa vaiheessa kuin talvisodan jälkeisenä keväänä 1940 kylvin ostamalleni maalle Varsinais-Suomessa Halikossa. Sen jälkeen on ollut monenlaista elämän vaihetta, mutta aina on ollut omaa maapohjaa jalkojen alla.

Kun 1948 muutimme Köyliöstä tänne Pertteliin, meitä oli kuusihenkinen perhe. Täällä olemme vielä lisääntyneet kymmenhenkiseksi. Nyt 1989 elelemme kahden vaimoni Elinan kanssa rivitaloasunnossa. Kaikki kuusi poikaamme ja kaksi tyttärtä ovat perustaneet perheensä ja ovat jo vuosia sitten asettuneet työelämään, useimmat tänne Salon seudulle.

Me pidämme tiiviisti yhteyttä entiseen taloomme, jossa tuon joukon kasvatimme ja koulutimme. Nuorin poikamme otti sen haltuunsa sukupolvenvaihdoksen yhteydessä viisi vuotta sitten.

Nämä nykyiset nuoret isännät ja emännät ovat uskomattomia. Ovat rohkeita ja aikaansaavia. Emme me noissa vuosikymmenissä saaneet edes kaikkia peltoja salaajiin, puhumattakaan peltoteiden rakentamisesta. Nyt näiden viiden vuoden aikana on 52 hehtaarin pellot salaajitettu ja karjarakennus laitettu kokonaan uuteen malliin. Tilalla on 60-päinen pihvikarja ja seitsemän emolehmää. On hankittu uusia maanviljelyskoneita, esimerkiksi aivan uudenaikainen sokerijuurikkaan harvennuskone. Tämä kehitys maataloudessa ainakin tällä seudulla on kaikista tuotantorajoituksista huolimatta voimakasta.

Kun ajattelee aikoja, jolloin hevospari ja omat hartiat olivat ainoita voimanlähteitä, niin sen huomaa. Minä käyn hyvillä ilmoilla siellä entisillä paikoilla ja liikun metsissä. Sieltä saan niin hyvän olon tunteen, vaikka jalkoja sitten kivisteleekin. Elina haetaan sinne kotitalalle usein leipää paistamaan ja he sanovat, ettei mistään saa sellaista ruisleipää kuin Kaivolän mummo leipoo ja paistaa.

Aimo Tiainen

Syksyllä 1939

Seuraavassa saamme seurata rautulaisen rautatieläisperheen vaiheita talvisodan ensimmäisiltä päiviltä. Tiaisen perheestä hakeuduttiin sittemmin ilmeisesti sotienkin viitoittamana upseerin ammattiin. Perheen neljä poikaa yleni esiupseerin arvoihin.

Lämmin kesä oli takanapäin. Sää oli suosinut maanviljelijää. Pellot olivat tuottaneet ennätyskellisen sadon. Mieliä kuitenkin askarrutti Saksan ja Neuvostoliiton välinen sopimus sekä Saksan hyökkäys Puolaan, jonka johdosta Englanti ja Ranska olivat julistaneet Saksalle sodan. Uskottiin kuitenkin suurvaltojen kunnioittavan maamme puolueettomuusjulistusta vaikkakin siltä puuttuivat poliittiset ja fyysiset takuut.

Kotiseutuani Rautua olivat kesän aikana kenttälinoittaneet vapaaehtoiset miehet. He olivat kaivaneet komean panssarivaunuusteen Kuolemanlaaksoon lähelle aseman koulua, johon heitä oli majoitettu. Viikottain toi juna uusia linnoittajia Raudun asemalle ja vapautti aikaisemmat takaisin kotiseuduilleen töittensä jälkien jäädessä rikkirevittyyn maahan. He kaivoivat samaa multaa, johon oli haudattu yhdessä Vapaussodan viimeisissä taisteluissa kaatuneiden 850 punaisen ruumiit. Osa heistä oli aseman rakentajia, osa Pietarista tulleita aateveljiä ja sotaväkeä. Heidän tehtävänään oli edetä Raudun, Kiviniemen, Käkisalmen kautta Hiitolaan, mutta eteneminen oli pysähtynyt Raudun aseman maastoon, johon heidän saarrettiin.

Epäonnistunut pako saartorengaasta päättyi Kylmäoajan laaksoon, jossa osa heistä sai viimeisen leposijan juoksuhaudassa, tuhannen miehen joutuessa vangiksi ja noin 160 onnistuessa pääsemään takaisin Pietariin. Heille ei pystytetty muistomerkkiä, mutta laakson nimen he muuttivat. Kansa alkoi kutsua sitä Kuolemanlaaksoksi, joka nimi virallistui myös karttoihin ja asiakirjoihin. Voittajat kiinnittivät taistelun muistolle rautatieaseman odotussalin seinälle kilven, johon oli kirjoitettu:

*”Täällä on rajalla Rautu
tanner taistelun tulisen,
otti uhrin, antoi voiton,
tietäen tämän, vanno vala:
ilman miekan iskemättä
mene ei tää voitto meiltä.”*

Syksy oli kulunut pitkälle. Tieto neuvostoliittolaisten joukkojen keskityksestä rajoille oli varmistunut. Omien joukkojen liikekannallepano suoritettiin mm. samat Mikkelin seudun miehet tulivat täydentämään keskenjääneitä linnoitustöitään nyt suojajoukkoihin kuuluneen 3.Prikaatin riveissä. Raudun miehillä täydennettiin rajavartioston kompanioita ja heistä perustettiin lisäksi erillinen kenttätykistön patteri. Parhaassa iässä olevat tyttäret olivat saaneet lottakomennuksen. Raja-alueelta oli evakuoitu 3–4 kilometrin syvyinen vyöhyke.

Tarkasti seurattiin neuvottelujen kulkua Moskovassa. Niiden keskeytys koettiin peräänantamattomuuden voitoksi. Evakkoon lähteneiden osittainen paluu ja tieto koulun alkamisesta rauhoitti edelleen väestöä. Vähitellen alettiin ihmetellä, että miksi miehiä pidettiin turhan panttina ylimääräisissä kertausharjoituksissa.

Meidän perhe oli palannut vapaaehtoisesta evakosta Luumäen tätilästä. Olin viihtynyt siellä hyvin serkkujemme parissa. Samalla matkalla tapasin entisen presidentin Svinhuvudin eli Ukko Pekan. Hän tiedusteli nimeäni, kai muut pojan koltiaiset olivat jo hänelle entuudestaan tuttuja.

Sinne saapui myös reserviläisiä. Heidän joukossaan oli alikersanttina silloinen lupaava juoksija Niilo Ketola Kokemäeltä. Ystävystyin hänen kanssaan niin paljon, että olimme kirjeenvaihdossa koko Talvisodan ajan.

Odottelin koulun alkamista. Oppikoulu alkoi Käkisalmissa. Sinne lähtivät aamuisin veljeni ja siskoni palaten illansuussa takaisin. Minä ja nuorin veljeni saimme pysyä aamuisin vuoteessa ollaksemme poissa lähtijöiden jaloista. Oman kouluni alkamisesta ei ollut vielä tietoa koska opettajat oli kutsuttu reserviin ja kouluumme oli majoitettu sotilaita. Päivät kuluivat leikin ja pikkuaskareiden merkeissä pahemmin tulevaisuutta miettimättä.

Pitkän hiljaisuuden jälkeen antoi naapuri jälleen kuulua itsestään. Kiivaan keskustelun herätti Mainilan laukaukset 26.11.1939. Samanaikaisesti neuvostoliittolaiset suorittivat muitakin provosoivia tekoja, jotka salattiin väestöltä. Eräs sellainen tapahtui Raudun rajalla Raasulissa, jossa venäläinen pataljoona ryhmittyi näyttävästi aukealle taistelumuodostelmaan ja marssi rajaviivalle pysähtyen siihen. Sama toistettiin tunnin päästä. Suomalaiset rajavartijat hallitsivat hermonsä ja tyytyivät vain raportoimaan tapahtumasta.

Viimeinen selvä merkki tulevasta hyökkäyksestä oli hyökkäämättömyyssopimuksen irtisanominen 28.11.1939. Marraskuun 29. ja 30. päivän välisenä yönä havaitsivat

rajamiehet venäläisten siirtyvän hyökkäysasemiin, mutta tämä salattiin paikallisilta siviiliviranomaisilta. Samana yönä Neuvostoliitto katkaisi diplomaattisuhteet maittemme välillä.

Toisella puolella rajaa oli kellot siirretty sota-aikaan ja hyökkäyshetki oli määrätty täsmällisesti ja peruuttamattomasti. Suomen puolella nukuttiin luottaen rauhan jatkumiseen.

Edellisenä yönä oli maa saanut lumipeitteet, joka loi hieman valoa syksyiseen pimeyteen. Äitini oli suorittanut aamuaskareensa. Vanhemmat sisareni olivat lähteneet 06.55 aikataulunmukaisella junalla Käkisalmeen oppikouluun. Isäni oli samassa junassa junamiehenä. Kukaan junan matkustajista ei aavistanut, että viiden minuutin päästä alkaisi sota. Näin kuitenkin tapahtui. Sotilaallisella täsmällisyydellä kello 07.00 avasi venäläinen tykistö tulensa. Sen eräänä kohteena oli mm. kuuden kilometrin päässä rajalta oleva Raudun asema.

Unen läpi kuvittelin ukkosmyrskyn puhjenneen. Vasta sitten tajusin oikean tilanteen, kun äiti ryntäsi huoneeseen ja ilmoitti kovalla äänellä sodan alkaneen ja kehotti pukeutumaan nopeasti. Öljylamppua ei saanut sytyttää. Alkavassa aamuhämärässä välähtivät räjähtävien kranaattien valot.

Onnistuimme vähitellen pikkuveljeni kanssa pukeutumaan ja otimme sängyn alta valmiiksi pakatut matkatavarat mukaamme. Äiti käski meidän mennä runsaan viiden sadan metrin päässä olevalle asemalle, jonne kuljimme oikopolkua pitkin radan yli. Asemalle johtavan polun varteen oli ilmestynyt muutama räjähdyskuoppa. Ne muodostivat valkoiseen lumeen syviä mustia kraattereita. Räjähdykset jatkuivat muutaman sekunnin välein aseman ympäristössä osumatta ratapihaan tai asemarakennukseen. Meidän onneksi ampuivat venäläiset koko ajan samalla suuntauksella muutama kymmenen metriä ohi maalin.

Saavuttuamme asemalle joku ohjasi meidät aseman takana tavararaiteella olevaan junaan. Saimme matkustajavaunusta paikat. Hetken päästä saapui äiti. Vähitellen alkoi vaunu täytyä. Ensin tuli muita rautatieläisten perheen jäseniä, sitten naapureita ja minulle tuntemattomia ihmisiä. Veturi saapui, mutta liikkeellelähtö viivästyi. Sitä odotellessa sain luvan tai puikahdin luvatta ulos katsomaan tilannetta.

Asemalle oli saapunut ja saapui jatkuvasti lisää ihmisiä kävellen ja hevosilla. Mieleeni jäi komea tummanruskea kookas hevonen, joka tuli vauhkona asemalle. Kuski sai sen vain vaivoin hallittua. Reestä purkautui emäntä usean lapsensa kanssa.

Asemalla oleva siviiliväestö käyttäytyi yllättävän rauhallisesti jatkuvasta tulituksesta huolimatta. Sinne oli myöskin saapunut noin kilometrin päästä Haapakylään majoitettu jalkaväkikomppania. Suojajoukkoihin kuuluvat nuoret sotilaat seisoivat hieinan neuvottoman näköisinä kiväärin jalalla suljetussa muodossa. Keskimittainen luutnantti, jolla oli pistooli ja karttalaukku vyöllä, huusi sotilaille kovalla äänellä: ”Älkää perkele toljaillko siinä. Tyhjentäkää vaunut! Ymmärtäkää hitossa, että nyt on sota.” Lähellä oleva vanhahko siviilimies huikkasi väliin, että ”olkoon vaikk kuinka sota ni myö ei lähetä pois vaunust!” Vähitellen minulle selvisi, että siviilit ovat vallanneet sotilaiden käyttöön varatut tavaravaunut, joilla komppania piti siirtää vajaa kolme kilometriä rajalle päin viivytysasemiin. Pian sotilaat ja siviilit pääsivät sopimukseen junan käytöstä. Käskyt kajahtelivat ja marssi alkoi rintamalle. Seuraavana aamuna samat miehet saivat tulikasteensa ja ensimmäisen torjuntavoittonsa.

Pian kiiri huuto: ”Juna lähtee - kaikki vaunuihin!” Silmäni tapasi vielä kerran äskeisen komean hevosen kiinnitettynä puomiin heinäkasa edessä ja loimi selässä levottomana tömistellen jalkojaan.

Lähtöilmoituksesta huolimatta juna pysyi asemalla. Yksittäisiä ihmisiä ja perheitä saapui vielä junaan. Päivä valkeni. Tykistö kiihdytti ampumistaan. Kranaatit räjähtelivät taukoamatta ja jo arveluttavan lähellä aiheuttaen vaunuissa tärinää ja niiden huojahtelua.

Vihdoinkin juna lähti liikkeelle. Jonkun matkan jälkeen räjähdysten äänet loppuivat ja kiskojen kolkutus erottui kertoen matkan teosta. Ihmiset alkoivat vähitellen puhua, ensin hiljalleen varoen ikäänkuin tapailien sanoja. Sitten yhä rohkeammin. Joku vanhempi ihminen vuodatti niiskuttaen muutaman kyyneleen. Keskusteltiin, mitä justiin tehtiin, kun se alkoi. Mitä otettiin mukaan ja mitä ei huomattu ottaa mukaan. Voivoteltiin kotieläinten kohtaloa. Ei uskottu, että sota oli voinut alkaa. ”Mitä pahhua myö oltii tehty, ku hää meit noi rankais?” voihkaisi joku tuskissaan.

Matka jatkui pysäkki pysäkiltä yli Vuoksen Kiviniemeen. Tuntui turvalliselta, olihan selän takana mahtava Vuoksi. Vapautuneen tunnelman katkaisi äkkiä huuto: ”Ilmasuojaan!”. Junan pilli alkoi viheltää. Samalla kuului moottorien vahvistuvaa jyrinää, konekiväärien papatusta, luotien rapinaa ja hirveä jyrähdys kahden lehtokoneen yllittäessä junan muutaman metrin korkeudelta. Asemalla alkoi joku takoa ratakiskon pätkeä, joka oli ripustettu siihen ilmahälytyksen antamista varten. Jotkut olivat heittäytyneet vaunun lattialle. Joku huusi yllättäen: ”Ikkunaverhot kiinni!”. Kuuliaisina vedettiin verhot eteen. Yksi emännistä aloitti virren Jumala omppi linnamme, varustus vahva aivan... Veisuuseen liittyivät toiset ja pian se täytti voimakkaana sekä pelosta vapauttavana hämärän vaunun.

Kohta kuului ulkoa huuto: ”Ilmavaara oohi, ilmavaara oohi!”. Samalla juoksin vaunun sillalle ja silmät napittaen katsoin asemalaiturille. Siellä oli muutamia rautatieläisiä ja sotilaita. Joku selitti kovalla äänellä lehtokoneiden tulleen Sakkolasta päin rataa myöten ja ampuneen kuularuiskulla. ”Mie heittävyin seinän vierie makkuomua. Ei osanniet koht.” Junan jälkipäästä lähestyi yksi rautatieläinen ja sotilas kysellen, että oliko johonkin sattunut vaunussa. Vastasin kieltävästi, jonkun toisenkin vakuuttaessa, ettei ollut sattunut. Palasin vaunuun ja kerroin äidille viimeiset uutiset. Samalla aloitettiin kysellä toisilta mahdollisista haavoittumista sekä avattiin ikkunaverhot. Haavoittuneita ei löytynyt vaunuista, eikä koko junasta eikä asemaltakaan. Meitä oli todella saattanut ihmeellinen varjelus.

Sodan syyntymisestä oli jo aikaisemmin tullut tieto Kiviniemeen. Edellisessä junassa ollut isäni ja vanhempi veljeni olivat jääneet sinne odottamaan meitä. Isäni teki pikavierailun ja antoi äidille ohjeet jatkaa matkaa Parikkalaan. Itse hän kokosi junaan ja oli lähdössä takaisin Rautuun. Lyhyen hyvästelyn jälkeen saapui veljeni, joka oli silloin 17 vuotta vanha. Äiti ja Ilmari-veljeni juttelivat kiihkeästi hiljaisella äänellä. Muistan äitini sanoneen, että sinun on oma vastuusi. Kyllä sinne ennättäisit myöhemminkin.

Juna kuulutettiin lähteväksi. Siirryin äitini ja veljeni kanssa vaunun sillalle. Juna vihelsi ja nytkähti liikkeelle. Äiti ja veljeni syleilivät toisiaan. Imppa siirtyi vaunun rapulle. Vaunun portti suljettiin. Veljeni tyrkkäsi olkapäähän ja sanoi: ”Auta äitiä.” sekä hyppäsi alas. ”Jumalan haltuun,” toivotti äitini. ”Jumalan haltuun ja Isänmaan puolesta,” vastasi veljeni ja vilkutti meille.

Siirryimme takaisin vaunuun. Äiti istuutui penkin nurkkaan. Vetäisi nuttunsa kasvojen suojaksi ja alkoi hiljaksen itkeä. Yht’äkkiä tunsin kurkkuuni tunkevan tukahduttavan palan. Minun oli vaikeaa pidätellä itkuani. Nousin ja siirryin ulos vaunun sillalle. Kyyneleet pursusivat väkisin silmistäni. Vähitellen rauhoituin ja palasin takaisin lämpimään vaunuun.

Lähestyimme Sakkolan asemaa. Juna hidasti ja pysähtyi sivuraiteelle. Asemalla oli viisi minuuttia ennen sodan syttymistä Raudusta lähtenyt juna. Siinä oli sisareni matkalla kouluun. Hän liittyi meihin myöhemmin Käkisalmissa. Veljeni oli antanut hänelle säilytettäväksi oman koululaukkunsa erotessaan Kiviniemessä.

Joku juoksee kertomaan, että halkopinojen takana on alasammuttu ryssän lentokone. Juoksen toisten uteliaitten kanssa osoitettuun suuntaan. Halkopinon päässä seisova sotamies kertoo koneen ammutun pikakiväärillä ja löytyvän pinon takaa metsästä. Jatkettuamme matkaa parikymmentä metriä näimme koneen jätteet. Sen pyrstöosa oli noussut pystyyn ja sitä koristi iso punainen tähti. Moottori oli kyntänyt maahan pitkän vaon. Lentäjä oli löytänyt kohtalonsa koneen mukana. Se oli Talvisodan ensimmäinen alasammuttu viholliskone. Samasta alkuaan kolmen koneen partiosta oli kaksi konetta hyökännyt junaamme vastaan paluulennolla Sakkolasta päin.

Juna kuulutettiin lähteväksi ja vähän ajan jälkeen jatkui evakkomatkamme kohti Parikkalaa muiden rautulaisten jatkaessa matkaansa Mikkelin ja Pieksämäen ympäristöön.

Isän ja äidin vihkimisestä oli kulunut noin 25 vuotta. Näiden vajaan kahden tunnin kuluessa tapahtui perheemme hajaantumisen. Elämän sen hetkinen saldo oli lyhyesti seuraava: ”Äiti oli kolmen lapsen kanssa matkalla evakkoon. Isä oli alkamassa sotatoimialueella konduktöörin tehtäviä Hiitola-Rautu rataosuudella. Kaksi veljeä rintamalla ja vanhin sisar lottana muutaman kilometrin päässä etulinjasta. Kaikki vähäinen omaisuus nousi savuna ilmaan seuraavan yön aikana. Oli alkanut vaarat ja pelon kausi, joka oli puettu epävarmuuden ja kärsimyksen viittaun.

Toisena päivänä joulukuuta alkoi taistelu Kuolemanlaaksossa. Koko päivän kestäneiden taisteluiden aikana vihollinen ei onnistunut murtamaan Jääkäripataljoona 4. puolustusta. Sitä tuli näissä kiivaissa taisteluissa rautulaisten oma patteri kapteeni Metsolan johdolla. Puna-armeijan yllätykseksi vastassa oli yhtenäiset vapaan Suomen puolustusvoimat, jotka 21 rauhan vuoden jälkeen täyttivät kirjailija Aleksanteri Aavan velvoittamat sanat, mitkä oli kirjoitettu aseman seinälle kiinnitettyyn muistokilpeen.

Elin Damski o.s. Suvimaa

Elin muistelee

Evakko, - eipä tuo outo sana olisi kertonut vielä mitään Raudunkaan ihmisille ennen vuotta 1939. Kuulin tämän sanan ensi kerran erään savolaisen ison talon emännän kuiskauksesta toiselle isoiselle: ”Ne ovat niitä evakoita.”. Jotenkin tämä sana kylmäsi minua silloin.

Talvisodan alta pois

Niin. Sieltä se minun evakkotaipaleeni alkoi Raudun Sunikkalasta marraskuun viimeisen päivän aamuna 1939. Herätys oli sinä aamuna normaalia koputusta kovempi. Ammukset räjähtelivät noin 50 metrin päähän talon seinästä. Kyllä siinä unet karisi.

Kaikki nuoret miehet oli kutsuttu ylimääräisiin kertausharjoituksiin, niin myös mieheni. Kävin häntä usein tapaamassa, koska hänet oli sijoitettu lähelle syntymäkotiani. Ajelin pyörällä aina tämän 7-8 kilometrin matkan kaikkine ylämäkineen, enkä ymmärtänyt, ettei se enää olisi ollut minulle sopivaa. Erään tällaisen matkan aikana alkoikin esikoiseni antaa merkkejä maailmaan tulostaan reilusti kaksi kuukautta ennen normaalia aikaa.

Niin sitä vain sinä yönä tuli pieni miehenalku maailmaan sotilaslääkärin avustamana. Kori laitettiin valmiiksi lääkärin seuraavien sanojen sävyttämänä: ”Eihän se kyllä elämään jää, mutta laitetaan kuumat vesipullot laidoille koriin ja pehmeä tyyny pohjalle.” Kun sitten poika päästi ensi parkaisun tähän kolkkoon maailmaan, totesi lääkäri, että kyllä tämä mies elää, vaikka painoa onkin vajaa kaksi kiloa.

Tämä pieni miehenalku oli tasan kuuden viikon ikäinen sinä marraskuun viimeisen päivän aamuna, kun heräsin tähän reiluun ”koputukseen”. Kyllä aamukahvit jäivät juomatta. Pesin vauvan, kapaloin ja syötin. Sen jälkeen käärin hänet isoon pehmeään huopaan ja pakkasin hänen vaatteensa laatikkoon. Laatikon annoin äidilleni ja itse otin sen kääron syliini, johon olin jättänyt vain pienen hengitysreiän. Kaikki muu oli toisarvoista, joka ei tullut edes mieleen. Äiti näytti minusta tavallista muhkeammalta ja kun katsoin tarkemmin, niin huomasin hänellä olleen päällään koko leninkivarastonsa ja ihan oikeassa järjestyksessä. Alimmainen oli pisin ja neljäs päällimmäinen lyhyin. Juoksi siihen myös eräs naapurin emäntä kysellen peloissaan, että miten me selviämme? Tuntuu vähän ihmeelliseltä, mutta minä en tuntenut pelkoa, vaan sanoin hänelle: ”Ei meiltä katoa hiuskarvaakaan Jumalan sallimatta, voimme lähteä ihan turvallisesti matkaan.” Kun vuosien jälkeen hänet näin, niin hän kertoi saaneensa sanoistani niin lohdullisen olon, että pelko katosi.

Emme lähteneet enää asemalle päin, vaan suunnistimme kohti Kirkonkylää jyrinän ja räiskeen säestämänä. Isäni jäi kiertämään kylää, koska hänet oli määrätty huolehtimaan siitä, että sodan mahdollisesti syttyessä kaikki kyläläiset pääsevät lähtemään. Me siis äitini, kahden nuoremman veljeni ja vauvani kanssa lähdimme.

Isältä oli otettu hevonen armeijaan, ja oli vain keväinen varsa. Ihmiset olivat kaikki lähteneet, mutta yhdessä tallissa oli hevonen pilttuussaan, sillä naiset olivat lähteneet kulkemaan kelkkaa vetäen. Isä otti hevosen, valjasti sen ja satoi varsan reen perään. Hän otti vielä jotain pientä mukaansa ja lähti jälkeemme.

Me taivalsimme kohti Kirkonkylää ja samanaikaisesti kulki siinä rinnalla muista kylistä tulevia hevosineen. Päästyämme Nuorisoseuran talon ohitse alkoi kuulua kova ulina ja meihin iski niin kova ilmanpaine, että olimme vähällä kaatua. Samassa tärähti keskellä tietä muutaman kymmenen metrin päässä edessämme ammus. Sen sirpaleet vinkuivat ympärillämme, mutta emme saaneet naarmuakaan. Muistan hyvin, kuinka hevoset siinä rinnallamme nousivat kahdelle jalalle vauhkoina. Jatkoimme vain matkaa yli ison montun ja kuljimme näin aina Vehmaisiiin asti. Siellä sotapoliisit käskivät meidät yhteen rekeen, jossa näytti olevan tilaa. Eihän kenelläkään ollut liikaa tavaraa mukanaan.

Näin pääsimme Petäjärven Hovinkylään, jossa poikkesimme tuttuun taloon. Siinä sain hoitaa vauvan ja saimme itsekin jotain suuhumme. Kun siinä ihmettelimme miten nyt eteenpäin, niin joku huomasi isän tulevan hevosella. Kiireesti vain tielle, ettei aja ohi, ja johan tuntui valoisammalta.

Nyt jatkui matka isän ohjastamana kohti Kiviniemeä. Poikkesimme siinä tien sivussa olleeseen sotilaskasarmiin, jonka pystyuunin lämmössä vaihdoin taas vauvan kuiviin. Sotilaat kyselivät tilannetta siellä, mistä tulimme. Annoimme ”tilanneselostuksen” ja lähdimme jatkamaan matkaa kohti Kiviniemen asemaa.

Alkoi hämärtää. Asemarakennus oli aivan täynnä ihmisiä. Odottelimme seitsemisen tuntia ennenkuin juna tuli. Kello yksi yöllä lähti juna sitten kohti Elisenvaaraa, jossa sitten muutimme härkävaunuihin ja matka jatkui kohti Pieksämäkeä. Vaunussamme oli mummoja ja äitejä sekä 35 lasta, joten kyllä itkua ja parkua riitti.

Jotkut ihmettelivät, kun minun vauvani ei ollenkaan itkenyt, jolloin sanoin, että kun kaksikiloinen jaksaa itse syödä, niin ei se enää itkeä jaksa. Eikä sillä kyllä ollut mitään syytäkään, kun oli sitä ”oikeaa muonaa” ihan riittämiin. Ja sitten jatkuvasti äidin lämmin syli, niin olkoon sota tai evakkomatka, ei siinä ole hätää.

Ensimmäisenä evakossa

Perjantai-iltana päästiin Pieksämäelle ja heti kun tulimme junasta ulos, oli ilmahälytys. Pommitusta ei silloin kuitenkaan tullut. Lauantaina meidät sitten vietiin linja-autolla Vanajan kylään, jonne tuli matkaa noin 30 kilometriä. Sen talon nimi, johon pääsimme majoittumaan oli Kampeli ja isännän sukunimi Pöntinen. Meidät otettiin ystävällisesti vastaan. Annettiin ruokaa ja asuttavaksi lämmin kamari. Niin ihmeellistä se vain oli, että tämä kaksikiloinen miehen alku ei tietänyt mitään tästä evakkomatkasta, vaikka saikin näin monipuolista kyytiä. Ei siinä tulleet happikaapit mieleen.

Niin sitten aloimme opetella tätä uutta eloamme. Ei ollut rahaa yhtään, mutta syödä saimme talon pöydässä. Minulla ei ollut mitään muuta vaatetta kuin mitä sattui päällä olemaan kun lähdimme. Talon tytär lahjoitti sitten minulle vaihtovaatteet.

Ajatuksemme olivat tietysti siellä jossakin. Sitten kuulimme uutisen ”Raudusta on luovuttu!”. Tuntui pahalle. Missähän ovat miehemme? Täytyy kirjoittaa. Mutta - eihän meillä ollut minkäänlaista osoitetta, eihän ollut Rautuakaan enää. Joku meistä keksi sitten panna osoitteeksi jotain Jiiärrää nimen perään. Kerroimme kirjeessä omat osoitteemme ja hyvinvointimme ja niin lähti kirje matkaan.

Ei minulla kovin suuria toiveita ollut kirjeen määränpästä, mutta niin vain kävi, että helmikuun alkupuolella sain vastauskirjeen ”sieltä jostakin”. Siinä oli osoite: Kuudes Rajakomppania. Kyllä siinä välillä ehti tulla kaikenlaisia huhuja, että miehiä on kaatunut paljon. Kainokin niiden mukana. En vähääkään uskonut näihin huhuihin. Eivät yöneni niistä häiriintyneet.

Kolme viikkoa hevosella ajeltuaan tuli isäkin luoksemme, kun sai osoitteemme Siirtoväen huollosta.

Olihan siinä meillä karjalaisilla vähän totuttelemista tämän Savon maakunnan tapoihin ja sanoihin. Kun he sanoivat ”mittee sinä vehtoot”, niin äidistäni tuntui kuin he olisivat olleet vihaisia, vaikka eiväthän he olleet. Kun heille tuli neljä vierasta, he laittoivat kahvin kanssa neljä palaa pullaa lautaselle. Silloin äitini tuli ihmeissään sanomaan, että ”Hyvänen aika, tule katsomua, koira nous pöyväl.” Niinhän siellä

meillä Raudussa sanottiin, jos tarjoilulautanen meni tyhjäksi ja siihen tuotiin kiireesti lisää.

Kyllähän siinä vähitellen alettiin tottua savolaisen talon tapoihin. Kun he esimerkiksi teurastivat vasikan, niin henki otettiin pois ja veret laskettiin ulkona, jonka jälkeen ruho tuotiin tupaan ja vedettiin orteen, jossa tehtiin loppuhommat. Koiralta kiskottiin myös nahka pois tuvan orressa. Siitä saatiin rukkatarpeet. Äitini toimitteli pikkuuskareita talon naisväen kanssa ja minä hoitelin poikaani ja kirjeenvaihtoa, joka oli vilkasta rintaman ja kotirintaman välillä. Kauppareissut olivat myös minun hommiani. Ne eivät olleetkaan kovin helppoja yli 40 asteen pakkasessa. Auto kulki kerran viikossa, jos kulki, parikin tuntia myöhässä.

Nythän meillä oli rahaakin, kun maksettiin sotakuukausipalkkaa. Näin olimme voineet ruveta omiin ruokiin.

Tuvan iso uuni lämpeni joka päivä ja kun talosta sai ostaa perunoita niin kysyimme, että voisimmeko paistaa uunissa. Luvan saatuamme aloimme tietysti perunakakkaran paistoon. Ostimme heiltä maidon, voin ja kerman ja hyviähän niistä kakkaroista tuli. Talon väki kiitteli kovasti ja pyysi meitä paistamaan heillekin kyllä he antavat tarvikkeet.

Kyllähän me mielellämme lupasimme ja sanoimme tarvitsevamme muusin sekaan voita ja kokomaitoa, mutta vielä parempi jos kermaa. Silloin emäntä sanoi, että eikö siihen mitenkään kurri kävisi - heillä oli vain kymmenen lehmää. Silloin sanoimme, ettemme osaa paistaa sellaisia kakkaroita ja niin löytyivät oikeat tarpeet. Kaikki olivat lopputulokseen tyytyväisiä.

Talvisota päättyy

Tuli sitten kolmastoista päivä maaliskuuta. Sain mieheltäni kirjeen, joka oli päivätty 9.3.1940. Siinä hän kirjoitti, että kun saat tämän kirjeen, niin olemme paljon lähempänä teitä. Jotain tapahtuu. Ei hän ollut tiennyt mitään rauhanneuvotteluista, oli vain saanut tällaisen ajatuksen.

Siellä Vanajan kylässä ei vielä silloin ollut radiota monessakaan talossa. Me kävimme kuuntelemassa uutisia eräässä Harjun talossa. Niin myös silloin 13. päivän iltana. Ihmisiä oli tupa täynnä - ainakin 50 henkeä. Kun uutiset olivat loppuneet oli talossa hetken ihan hiljaista. Sitten isäntä nousi seisomaan pyytäen meitä tekemään samoin. Sitten hän sanoi: ”Nyt veisataan virsi Jumala ompe linnamme.” Kun virsi oli veisattu, pyyhki jokainen kyyneleitään ja lähti hiljaisena kävelemään, toiset koteihinsa, me evakot kortteereihimme.

Kun sitten mieheni pääsi siviiliin huhtikuun lopulla ja työpaikka löytyi Pieksämäen lentokentän pajasta - kenttää alettiin silloin rakentamaan - alkoi asunnon etsiminen lähempää työmaata. Joku tiesi neuvoa aution talon Korttemäen kylästä. Talon omisti saksalainen lääkäri, joka oli suomalaisine rouvineen Saksassa. Tilanhoitaja löytyi Pieksämäeltä, mutta vastaus oli, että taloa ei vuokrata mistään hinnasta. Siirtoväen huollossa oltiin kuitenkin toista mieltä ja niin tuli tilanhoitaja avaamaan meille ovet ja antoi ohjeet ja määräykset asumisesta. ”Varpuakaan ei saa katkaista metsästä, ei lepän oksaakaan,” sanottiin. Metsää oli siinä noin 170 hehtaaria. Peltoakin oli, mutta se oli kivistä, isot kivitunkiot toinen toisissaan kiinni. Kyllä meille tuli Raudun pellot mieleen.

Eihän meillä ollut oikein mitään millä aloittaa huushollia. Oli kuitenkin ilo aloittaa ihan oma elämä, kun oli nuori, terve ja miehet selvinneet sodasta terveinä.

Meitä oli kolme perhettä, mieheni vanhemmat lapsineen ja minun vanhempani. Äitini ja anoppini olivat saaneet jostain ostetuksi taikinasaaivin ja miehet tekivät lentokentän pajassa hiili- ja rautulaisittain sanottuna uunkoukun. Vaan ennenkuin pääsimme elämisen alkuun ja leivän paistoon, oli tehtävä talossa suursiivous. Seinillä näkyi hiiren ja linnun pesiä ja sisiliskot juoksenteli tuvassa. Yritettiin saada iso uuni lämpiämään, mutta eihän se vetänyt. Siihen jäi leivän paisto. Mutta mammat eivät lannistuneet, vaan ottivat taikinasaaivin korvista kiinni ja lähtivät kahden kilometrin päässä olevaan naapuriiin. Siellä pantiin uuni lämpiämään ja paistetut kypsät leivät kannettiin takaisin perheille syötäväksi.

Uuni tutkittiin uudelleen ja miehet nuohosivat sen. Mammat tekivät savesta taikinan ja uuniin vaan mahalleen arinaa paikkaamaan. Niin alkoi paistaminen ”omassa uunissa”, vaikka se vähän lieskasikin ja hiilet jätettiin uunin pesälle.

Talon nimi oli Lahnahti ja hyvähän siinä oli kesällä asua. Talo oli nimittäin järven rannalla, sai kalastaa ja uida melin määrin.

Ostokset ja muutkin hommat oli hoidettava kauppalassa. Maito saatiin kahden kilometrin päässä olleesta naapurista. Syvä ”kiviperitteinen” kaivo oli kellarissa. Sinne jokainen perhe laski narulla ja ämpärillä kylmää tarvitsevat ruokatarvikkeensa. Meidän täytyi syksyn tullen saada lapsen takia lämpöisempi asunto, joka löytyi järven toiselta puolelta ystävällisten ihmisten ainoasta kamarista.

Mutta kun kevätaurinko alkoi lämmittää, muutimme jälleen Lahnahteen. Mutta kohta tuli taas muutto, kun valtio ryhtyi antamaan pika-asutustiloja. Mieheni vanhemmille annettiin myös sellainen ja tietysti kaikki miehet lähtivät talon hirsiiä kaatamaan ja veistämään. Asunto piti saada läheltä ja meille luvattiin pääsy koululle asumaan, kun koulu loppuu. Sitä odotellessa asuimme eräässä mökissä reilun kuukauden verran. Siinä oli lattiapintaa juuri niin paljon, että me kaikki kymmenen sovimme pitkällemme lattialle.

Kun sitten pääsimme muuttamaan koululle, alkoi uusi liikekannallepano ja siihen loppui hirsien veisto. Miehet lähtivät sotaan.

Jatkosotaan

Meille oli syntynyt toinen poika. Hän oli juuri kuuden viikon ikäinen, kun isä joutui lähtemään. Minä muutin vanhempieni luo Lahnahteen. Oli lämmin ja kaunis kesä. Lasten kanssa oli siellä hyvä olla ja olihan mummo ja äijä tukena.

Eräänä aamuna kuulimme radiosta uutisen: ”Viipuri on vallattu!”. Kului noin tunti tästä uutisesta kun pihaamme ajoi polkupyörällä tilanhoitaja Jalkanen. Hän meni vinttikamariin, joka ei ollut meidän käytössä, ja toi sieltä Suomen lipun ja kiinnitti sen talon katolla olleeseen salkoon. Minusta se oli liikuttava tapaus. Hän oli lähtenyt ajamaan pyörällä 15 kilometrin päästä meille lippua laittamaan - kuivasimme kyynelitämme jokainen.

Mieheni haavoittui sitten 18. päivänä elokuuta 1941. Hän joutui olemaan sairaalassa 10 kuukautta ja palasi takaisin rintamalle kesäkuussa 1942. Jo silloin toukokuussa oli siviilejä laskettu kotiseudulle Rautuun kevätkylvöihin. Sekä vanhempani että appi-vanhempani muuttivat myös sinne. Minä muutin lasten kanssa lähemmäs rautatiease-

maa myllytupaan Naarajärvelle. Siellä alkoi minun sotani rottia vastaan ja niitä oli paljon. Jos aikoi syödä omat korttiannoksensa, ne täytyi laittaa rautaämpäriin jossa oli rautainen kansi ja painoksi päälle kiviä. Vasta silloin eivät rotat päässeet ruoka-astialle.

Jälleen Rautuun

Tuli sitten sekin päivä, kun minä sain luvan lähteä poikien kanssa Rautuun - se oli elokuuta. Mieheni oli tehnyt lomallaan lukollisen puisen laatikon, johon nyt pakkasin vähät tavaramme ja vein sen jo edellisenä iltana asemalle. Viimeisen yön nukuimme naapurilta lainatulla matolla myllytuvan lattialla. Lapset nukkuivat, mutta minä en osannut nukkua, kun oli niin iloinen matka edessä. Siinä aamua odotellessani hyökkäsi iso rotta toisesta nurkasta meitä kohti ja puraisi nuorimmaistani varpaasta. Samassa minäkin hyökkäsin, mutta otus pääsi karkuun. Poika kirkaisi unissaan ja varpaasta tuli verta. Onneksi se ei kipeytynyt.

Muistan sen tunteen mikä oli silloin, kun juna lähti Naarajärven asemalta kohti Viipuria. Ei millään olisi malttanut istua junan penkillä, vaan teki mieli juoksemaan. Siitä ylionnellisuudesta kai johtui, että en muista muuta koko matkalta aina Valkjärvelle tuloon saakka. Siellä pääteasemalla mieheni oli vastassa ja siirryimme sotilaskuorma-autoon, joka silloin olikin ainut kyyti Rautuun. Näin alkoi vajaan kahden vuoden eläminen rakkaassa Raudussamme.

Työtä piisasi jokaiselle. Alkoi rakentaminen ja kenen koti oli jäänyt polttamatta, annettiin auliisti tilaa myös naapurien asuttavaksi. Meilläkin mieheni kodissa asui monta perhettä, eikä ollut sopeutumisvaikeuksia. Kesällä nukuttiin kujun vintissä, usein kymmenisen ihmistä sekä kukot ja kanat.

Kukko herätteli ylös usein vähän liian aikaisin. Eräänä aamuna kukko oli ihan hiljaa ja sitä jatkui koko viikon. Sitten alkoi kuulua pientä kähinaä ja siitähän se ääni kirkastui. Syyllisiä kukon äänikatoon olivat pojat. Kertoivat juottaneensa kukolle kamfertitippoja, joten ei ihme, jos viikko meni kurkkua parannellessa. Näin elämä siellä jatkui pikku lysteineen, mutta myös suruineen. Olihan sota.

Eräänä päivänä saapui viesti, että vanhin veljeni on kaatunut. Se oli raskas isku meille jokaiselle. Äidille, isälle sekä meille sisaruksille, eikä vähiten hänen vaimolleen ja pikkutytylleen. Mutta oli siitäkin selvittävä. Me emme olleet ainoat surunviestin saajat. Työhön voi syventyä suruineen.

Muutin taas, naapurin emännän tyhjäksi jääneeseen mökkiin noin 200 metrin päähän toisista. Nyt meillä oli jo kolmas lapsi, viiden kuukauden ikäinen pikku tyttö. Hyvä mökissä oli asua. Oli lämmintä ja kodikasta, enkä mitenkään arkaillut, vaikka sinne kerrottiin päässeen vankileiriltä naapurin miehiä karkaamaan.

Sitten toukokuun alkupuolella, kun olimme ottaneet jo tuplat pois ikkunoista, sattui tapaus. Olin lasten kanssa nukkumassa tässä metsänreunan mökissä kun aamu-yöstä heräsin outoon koputukseen ikkunaan. Raotin vähän verhoa ja siellä seisoi hyvin tumma mies ikkunan takana ja alkoi huonolla suomenkielellä puhua ja pyrkiä sisään! Nyt minä pelkäsin! Pelkäsin niin kovasti etten ikinä sitä ennen, enkä sen jälkeen ole niin kovasti pelännyt. En niinkään itseni kuin lasten tähden. Pelkäsin niiden heräävän ja mitä sitten tapahtuisi, kun minun olisi mentävä niitä rauhoittamaan. Jos olisin tiennyt hänet suomalaiseksi, en varmaan olisi pelännyt, mutta kun mies puhui ”rouva huva,

laskea keittio, rouva a lapsi nukku kamari a mina keittio” ja ne puheen vankikarkureista. Arvelin, että on yritettävä puhua hiljaa ja suostutella. Tiesin, ettei ovesta pääse tulemaan. Se oli luja ja lukossa, mutta yksinkertaiset lasit ikkunoissa. Minulla oli kyllä se uunikoukku - ja se välähti mielessäni, mutta päätin, että vasta sitten, jos hän yrittää tulla väkisin sisälle. Silloin olisi kyllä miehelle käynyt kalpaten, voimieni takaa olisin iskenyt. Päätin siis vielä keskustella ja pyysin häntä lähtemään pois. Sanoin, että päivällä voi tulla ja annan silloin maitoakin, kun minulla oli jo lehmä. Pari tuntia keskusteltuamme mies lähti kävelemään tielle, mutta katsoin niin voi kauhistus. Tiellä oli toinen mies, jonka kanssa kävijä rupesi pitämään tuumaustuntia. He lähtivät kuitenkin lopulta kävelemään tietä pitkin.

Kun näin niiden häipyneen, menin ulos ikkunasta ja juoksin varmaan maailmanennätysvauhtia ne kaksisataa metriä, jotka oli matkaa mieheni kotiin. Täältä sain hänen veljensä kaveriksi ja menimme takaisin mökille ja ikkunasta sisään havaitaksemme helpotukseksimme lapsien nukkuvan mistään tietämättä.

Aamulla sain tietää sotilailta, että ne yölliset pyrkijät olivat suomenruotsalaisia, jotka vähän viinoissaan lähtivät sellaisia kauhunhetkiä naisille ja lapsille tuottamaan. Kyllä minä olin vihainen. Kaduin etten ollut ottanut sitä uunikoukkuä käyttöön. Kun sitten päivällä menin kasvimaalle, niin samassa tulikin se yöllinen pyrkijä siihen ja alkoi tolkuttaa, että ”rouva yöllä maito, mina hakea nyt”. Nyt en enää vapissut, onneksi se uunikoukku ei ollut saatavilla vaan sisällä. Sanoin hänelle suoraan, että luulin häntä ryssäksi ja että hän oli ihan sen näköinenkin. Hän yritti sanoistani vähän loukkaantua, joka oli tarkoituksenikin. Sanoin hänelle suoraan, että varmasti olisit viime yönä haavoittunut naisen kädestä aika pahasti, jos olisin tiennyt, että olet Suomen armeijassa ja käyttäytyt tuolla tavalla. En kyllä antaisi maitoakaan, jos en yöllä olisi luvannut. Sanaani en syö, mutta kolmatta kertaa älä tule.

Toiseen evakkoon, olikohan se toinen kerta?

Jatkuihan se olo siellä jonkun aikaa, kunnes tuli toinen evakkoon lähtö. Nyt ehdin pakata tavaroitakin kehotuksen mukaisesti. Nimet ja osoitteet vain laatikoihin. Me osoitimme tavaramme Pieksämäelle.

Kesäkuun yhdeksäs päivä oli sitten se päivä, kun Raudun naiset ja lapset kokoontuivat Mäkrän kylälle radan varteen pieneen metsikköön. Siitä sitten seuraavan yön aamutunteina tuli juna meidät hakemaan ja pääsimme onnellisesti Pieksämäkeen.

Meidät vietiin Pieksämäellä ensin eräälle koululle, jossa sitten annettiin jatkoosoitteita. Minä menin kysymään, että vieläkö Kortemäen Lahnalampi on tyhjänä? Sieltä nuori nainen vastasi herttaisesti: ”Tervetuloa Lahnalampeen, se on odottanut teitä.” Nyt meidät lausuttiin näin sydämellisesti tervetulleiksi. Hän oli muuten sattumalta sen saman tilanhoitaja Jalkasen tytär, jonka isä oli aikoinaan hyvin tylysti yrittänyt kieltää Lahnalampeen pääsymme.

Niin, siellä ”vanha kotimme” odotti ja sinne kaikki entiset perheet kokoontuivat. Tulipa yksi lisääkin, eräs lähinaapurin emäntä lapsineen. Hänen miehensä jäi vielä Rautuun juniin ”tavaroita lastuamua”. Tavarat lähetettiin peräämme ja ne menivät ensin isoon varastoon, josta jokainen kävi omansa tunnistamassa ja hakemassa. Niin minäkin sain muutaman viikon kuluttua kaikki, mitä olin lähtiessäni pakannut.

Tuli sitten myös tämä naapurin isäntä eräänä päivänä hyvin sairaana ja kuumeisena sinne perheensä luo. Ennen hänen tuloaan oli hänelle tullut postitse määräys lähteä niin sanottuun ”nostoväkeen” - hän oli noin 50 vuoden ikäinen - mutta miten lähteä niin sairaana? Vaimonsa lähti viemään häntä lääkäriin Pieksämäelle. Saatuaan tietää, että Jussi oli määrätty nostoväkipalvelukseen, ei lääkäri suostunut kuuntelemaan mitään tämän sairaudesta, ei otattanut kokeita, eikä tehnyt tarkastuksia, vaan sanoi: ”Te menette ja jos haavoitutte, niin viedään sairaalaan, jos kuolette, niin haudataan.” Näine ”lääkkeineen” tuli Juho pois lääkäristä. Silloin me koko naislauma sanoimme hänelle, että et lähde mihinkään ennenkuin tulevat hakemaan. Hän uskoi meitä, eikä häntä milloinkaan haettu.

Näin jatkui elomme. Nyt oli jo eläimiäkin, joita siellä Raudussa ollessa oli hankittu. Vanhemmillani niinkuin miehenikin vanhemmilla oli isot emakkosiat, joille oli tehty vähän karsinoita. Vaan pääsihän ne välillä karkaamaankin. Ja niinkuin tiedetään, varsinkin emakot ovat kovia kyntämään kärsällään. Niin tekivät myös nämä siat. Kohta olikin nurmikko metsän reunaan saakka kokonaan kynnetty.

Näihin aikoihin meille tuli tieto, että lääkärin rouva Saksasta tyttäriin tulee Suomeen käymään ja tietysti myös Lahnelahteen kesäpaikkaansa katsomaan. Nyt mammoille tuli häitä käteen. He lähtivät kiireesti sikojen jälkiä korjaamaan. Ja kun päivän tekivät lujasti töitä, niin tulivat sikojen viillokset käännettyksi alkuperäiseen muotoonsa ja nurmikko näkyviin. Kun sitten rouva tuli, niin hän kiitteli meidät maasta taivaisiin, kun oli saanut näin siistit ja hyvät asukkaat.

Kun sitten syksyllä tehtiin rauha, niin - kuten tunnettua - siirtyi kaikki saksalainen omaisuus Suomessa venäläisille. Venäjän poika tuli myös Lahnelahteen ja sanoi, että tämä on nyt hänen. He olisivat kyllä myyneet paikan vanhemmilleni, mutta hinnasta ei päästy sopimukseen. Siihen loppui Lahnelahden tarina meidän osaltamme ja taisivat ne rauhoitetut oksat tulla siellä katkotuiksi.

Minulla oli vielä evakkotaivalta edessä pitkälti. Meille tuli tieto, että Joroisissa on paljon isoja kartanoita, joista otetaan maita evakoille. Niin mekin saimme niin sanotun ”rintamamiestilan” eräästä kartanosta, samasta, mistä myös mieheni vanhemmat saivat korvaustilansa.

Nyt meille alkoikin tosi evakon elämä. Meitä sanottiin toisen luokan mustalaisiksi. Asuimme alkuun sellaisessa sisään lämpiävässä mökissä. Siinä olimme myös joulun 1944. Sitten pääsimme erääseen sotilaiden rakentamaan pahviparakkiin, jossa oli sähköt ja kaksi pystyuuniakin sekä paljon lutikoita.

Vaikka sitä olisi kuinka lämmittänyt, niin aamulla herätessä henki höyrysi. Niin kylmää ei kuitenkaan ollut, että lutikat olisivat kuolleet.

Asuimme siinä melkein kolme vuotta. Toinen tyttäremmekin syntyi siinä ollessa. Tässä kartanon lähellä sijainneessa parakissa ei ollut vesijohtoa eikä muitakaan mukavuuksia saunasta puhumattakaan. Vesi kannettiin melkein kilometrin päässä syvästä notkosta. Kartanon navetan keittiössä olleesta kraanasta olisi kyllä saanut vettä helposti, mutta eipä annettu.

Kartanon sauna oli aivan parakkimme lähellä ja kun muonamiesten emännät tulivat saunomaan naisten saunavuorolla, niin he pyysivät minuakin mukaan. Se oli niin iso, että sopi kymmenenkin henkeä yhtäaikaan. Niin minäkin menin. Mutta kerran tilanhoitaja näki tämän, tuli saunalle juuri kun olin päässyt lauteille ja komensi suurella äänellä, että ”evakot pois saunasta”.

Elukkamme oli Siirtoväen huollon ja poliisin voimin pantu tämän kartanon navettaan, siinä kun oli paljon tyhjää tilaa. Navetan toinen puoli oli erotettu heidän omaan käyttöönsä olkipaaliseinällä. Meidän puoleltamme katkaistiin sähkövirta, joten saimme tehdä työmme pimeässä. Mutta sitten eräs evakkomies teki meille päreitä. Menimme yhtäaikaan navettahommiin. Yksi piti pärettä vesisangon ja lantakourun päällä kun toisen lypsi. Vaan eikös sitten yhtenä iltana tilanhoitaja hyökännyt sinne lypsyaikana. Hän tempaisi päreet pois, talloi ne virtsakouruun ja soitti poliisille, että nyt ne evakat polttaa navetan. Niinkuin siinä olisi vahinko päässyt tapahtumaan, kun virtsakourun päällä oli vesiämpäri. Olkia tai heiniä ei ollut lähelläkään ja navetta oli kaiken lisäksi kivirakenteinen.

Kyllähän poliisit tiesivät talon tavat ja suhtautumisen evakoihin. He olivat käyneet jo monta kertaa aukomassa ovia evakkojen asuttavaksi tässä talossa. Kun eräskin rautulainen perhe sai kylmän tilan tuolta korvesta ja heille oli virkavalta luvannut asunnon tästä kartanosta, niin sinä aamuna kun perheen piti tulla, nousi eräs muonamies tilanhoitajan käskystä katolle ja purki savupiipun talosta.

Minä aloin jo vähän kasvatella sisuani ja arvelin ruveta pitämään puoliani, sillä tiesin, ettemme olleet syyllistyneet mihinkään pahan tekoon. Mieheni oli tehnyt pienen halkokatoksen siihen parakin lähelle ja siinä meillä oli kaksi kanaa. Yöksi suljin kanat aina siihen halkokoppiin, mutta päiväksi päästin ne vapaaksi kankaalle ruopimaan. Kartanossa oli myös kanoja ja siellä navettapihalla kukkokin kiekui. Niin olivat minun kaksi kananliekumaa eräänä päivänä menneet kukkoa tervehtimään. Ja vielä poikki pellon, jossa oli kymmenen seipäällistä ohraa. Toinen puoli oli jäänyt maahan mätänemään kun elonleikkaaja ei ollut yltänyt niitä leikkaamaan. Evakkomiehet pyrkivät hymyilemään, että ohra oli niin lyhyttä, että variksenkin on käytävä polvilleen yltääkseen sitä syömään. Mutta nämä minun kanan kahelini olivat jollain konstilla saaneet nokituksi muutaman hyvän niistä maahan jääneistä ohrista. Tilanhoitaja oli sen tietysti huomannut ja tuli yhtenä päivänä aika mekkalan kanssa siitä minulle kertomaan ja muistuttamaan, että kanat on pidettävä kiinni. Mutta minäpä en lotkauttanut korvianikaan, niinkuin en olisi kuullutkaan. Seuraavana päivänä hän oli sanonut miehelleni, että se sinun eukkosi ei vaan ole pannut niitä kanoja kiinni ja mies nöyränä ja köyhänä salpasi kanat koppiin. Lähtiessäni aamukuudelta sitten lypsymme laskin kanat ulos ja kuljin siitä kilometrin matkan lypsypaikalle. Reittini kulki kartanon ison kaurapellon ohi ja kun minä siinä lypsyämpäriin kanssa kolistelin, lähtivät kaurapellolla olleet säikähtäneet varikset lentoon. Niitä olikin paljon, ainakin pari sataa. Minua jo vähän nauratti kun takaisin tullessani näin tilanhoitajan tulleet muonamiehineen laittamaan kauraa seipäille. Ja kun olivat ihan tien laidassa huusin kovalla äänellä ensin huomenta ja vieläkin kovemmallalla äänellä: ”Miksi ette laita noita variksia kiinni, kun ne noin isolla joukolla ovat tuossa teidän kaurapellossanne.” Tämän jälkeen saivat kaksi kanaani olla ihan rauhassa.

Siitä se alkoi elämä taas selkiintyä. Rakentaminen oli täydessä käynnissä. Ensin tehtiin sauna, josta tuli myös tavan mukaan ensiasunto. Sitä myöten asuinrakennus ja eläimille ensin niin sanottu korsunavetta. Sen jälkeen tehtiin oikea iso navetta ja sikala sekä aitat. Pellot alkoivat kasvaa vähän pitempää viljaa. Kartanossakin huomasivat mihin evakat pystyvät ja alkoivat pitää heitä jo ihan ihmisinä.

Eivät kaikkien kartanoitten väet suinkaan olleet edellisen tapaisia. Minun vanhempani muuttivat myös Joroisiin. He saivat tilan eräästä toisesta kartanosta, josta oli

myös erotettu jo monelle rautulaiselle tilat, mutta vanhemmilleni maatila myytiin edullisesti vapaalla kaupalla. Siellä oltiin ystävällisiä. Herrasväki kävi vanhempieni luona kylässä aina silloin tällöin ja seurasi mielenkiinnolla heidän edistymistään rakentamisessa ja viljelyssä. Toivatpa vielä Ruotsin ja Saksan vieraitaankin katsomaan, miten siirtolaiset Suomessa menestyvät.

Vakiintumista

Asuimme siinä yhdessä mieheni vanhempien kanssa noin seitsemän vuotta. Vaikka perheemme kasvoi, emme kuitenkaan ruvenneet rakentamaan, koska meidän osamme yhteisestä tilasta oli pieni. Myimme osamme mieheni vanhemmille ja muutimme vuokraamallemme tilalle Keski-Suomeen. Myöhemmin ostimme sieltä määräosan erästä isosta sukutilasta.

Juuri kun olimme aikeissa ryhtyä rakentamaan meille sanottiin, ettemme saisi sähköä kun sillä suunnalla ei ollut toisia tarvitsijoita. Samanaikaisesti kuulumme, että Joroisissa oli myytävänä tila, jota omistajat eivät jaksaneet enää viljellä.

Silloin vuonna 1960 ostimme tämän talon, jossa nytkin asumme oltuamme sitä ennen Keski-Suomessa noin kymmenen vuotta.

Huomista odotellessa

Nyt kolmisenkymmentä vuotta täällä Rantahovilla asuttuamme tämä tuntuu jo kodilta, eikä tee mieli mihinkään muuttaa. Kaiken kaikkiaan olen vanhempieni kodista lähdettyäni muuttanut 23 kertaa. Siinä samalla on perhekin kasvanut niin, että meillä on seitsemän poikaa ja neljä tytärtä.

Olen sanomattoman kiitollinen Taivaan Isälle, että lapseni ovat kaikki terveitä ja että he ovat Jumalaa pelkääviä ja Isänmaata rakastavia ihmisiä, eivätkä ole tuottaneet meille vanhemmillemme suruja. He ovat selvinneet hyvin ammateissaan ja käyvät useasti meitä tervehtimässä. Kun me nyt mieheni kanssa asumme kahden, tahtoo noita neliöitä olla vähän liikaakin. Vaan kun kokoonnutaan joukolla, jolloin meitä on kaikkiaan 36 henkeä, niin silloin ovat neliöt tarpeen.

Kerron aina ylepäinä kaikille, että olen kaksi kertaa saanut ylennyksen. Ensiksi olen neljäntoista lapsen mummo ja toiseksi jo isomummo. Siitä olen myös kiitollinen, että saan olla vielä näinkin terveenä. Nyt on ollut jo tilaisuus vähän matkustellakin ihan vapaaehtoisesti. Ei enää evakkomatkoja, vaan muuten nähdä maailmaa. Itse en vielä tunnusta, että olen vanha. Tehkööt sen toiset, jos niin näkevät.

Ei enää evakkona, vaan kiitollisena kaikesta.

Joroisissa marraskuulla 1988 Elin.

Matti Laitsaari

Simo Pirnes talvisodan Raudussa

Nyt mäntyharjulainen Simo Pirnes vietti talvisodan kotikonnuillaan Karjalan kannaksella neuvostoarmeijan tykistöasemien keskellä. Linjojen taakse jääminen oli Simo Pirnekselle eräänlainen työtapaturma. Hänellä oli kyllä vakaat aiheet lähteä evakkoon, mutta sodan alku oli liian nopea. Simo Pirneksen talvisota kului neljän muun suomalaisen kanssa Metsäpirtin rajan tuntumassa. Matkaa vanhalle rajalle oli noin 30 kilometriä.

Eipä arvannut Simo Pirnes eikä kukaan muukaan, että aivan lähitienoolla käytäisiin talven mittaan yhtä maailmanhistorian rajuimmista jalkaväkitaisteluista. Taipaleen rintamalinja oli lähimmillään noin viiden kilometrin päässä Jousseilan kylästä suoraan pohjoiseen. Simo itse oli kotoisin muutaman kilometrin päästä Jousseilasta lounaaseen sijaitsevasta Palkealasta.

Simo Pirnes heräsi marraskuun viimeisenä päivänä vuonna 1939 jo varhain aamulla. Hän oli ollut Orjansaassa linnoitustöissä ja saanut vapaata kotitalonsa viljanpuintiin.

- Kävin jo aamulla varhain varaamassa puimakoneelta ajan, kun Venäjän mies aloittikin yht’äkkiä oman puintinsa, Simo muistelee talvisodan alkamista.

Palkeala sijaitsi vain parinkymmenen kilometrin päässä rajalta. Suurin osa sen asukkaista ja karjasta oli evakuoituja jo aiemmin ja kylä oli kohtalaisen tyhjä. Myös Simon kotiväki oli jo evakossa.

Lähtö oli nopea

Simo oli saapumassa puimalasta kotiinsa, kun neuvostotykistö aloitti myllerryksensä. Kotimatalla hän tapasi sotilaita, jotka sanoivat, ettei kotiin asti enää saisi mennä, vaan heti pitäisi lähteä. Pirnes halusi kuitenkin hakea kotoaan vähän vaatetavaraa ja tärkeitä papereita. Matkalla hän poikkesi vielä naapurissa asuvien Sidoroffien luo nähdäkseen, joko nämä olivat lähteneet. Emäntä Anni Sidoroff oli vielä 15-vuotiaan Jussi-poikansa kanssa kotona.

Yksissä tuumin heidän kanssaan Simo lähti evakkoon Jousseilan kylän suuntaan. Mukaan otettiin Sidoroffien lehmä ja mullikka.

Kaikki Palkealan kylät olivat jo tulossa, kun lähdettiin liikkeelle. Matka kesti muutaman tunnin, koska eläimet olivat tykistön takia kovin rauhattomia. Jousseilassa mentiin ennestään tuttuun Jalometsän taloon, josta väki oli juuri lähdössä. Simo Pirnes jäi Sidoroffien kanssa vähäksi aikaa lepäilemään Jalometsään vielä senkin jälkeen, kun talon väki lähti evakkotaipaleelle.

Panssarilla kuulusteluun

Talon emäntä Katri Jalometsä tuli muutaman tunnin kuluttua hevosella takaisin lähitienoolla asuvan Katri Painokankaan kanssa hakemaan ruokaa ja karjaa. Tilanne rauhoittui hieman ja vaikka tykkitulta riittikin vielä iltaan saakka, päätti koko viiden hengen seurue jäädä vielä yöksi Jousseilaan lähteäkseen aamulla liikkeelle.

Mutta suunnitelmat muuttuivat. Kun Simo ja Sidoroffin Jussi aamulla lähtivät lähitaloihin katsomaan, oliko muita vielä paikalla, tuli kymmenkunta venäläistä ratsain paikalle ja vei pojat Jalometsän taloon. Illalla pojat haettiin autolla ja ajettiin takaisin Palkealaan.

Palkeala oli täynnä vihollisen ajoneuvoja. Pojat vietiin yhteen hyökkäysvaunuun, jolla heidät kuljetettiin noin kymmenen kilometriä rajan yli sotilaskasarmiin.

- Arvelin, että olimme Lempaalassa. Siellä meitä kuulusteltiin ja seuraavana aamuna meidät vietiin Raudun aseman lähelle. Sieltä löytyi suomea puhuva venäläinen sotilas. Meiltä kyseltiin, missä muut Raudun suomalaiset ovat ja olimmeko olleet mukana suojeleuskuntatoiminnassa. Heittäydymme tietämättömiksi ja kun meitä pyydettiin sotajoukkojen oppaiksi, sanoimme tuntevamme hyvin vain oman kotikylämme tienoot, Simo Pirnes kertoo.

Oleskelulupa heltisi

Seuraava yö kului aivan linjojen läheisyydessä. Taistelujen äänet kantautuivat hyvin Raudun asemalle. Seuraavana aamuna pojat saivat oleskeluluvan alueelle. He saivat siis palata takaisin Jousseilaan ja jäädä sinne.

Kävelymatka keskeytyi monta kertaa, kun kiväärinpiiput osoittelivat poikia tavan takaa ja heidän täytyi kaivella lupalappustaan esille. Taisteluiden ääni kuului koko ajan ja vihollisen ajoneuvoja tuli vastaan tien täydeltä.

Pojat palasivat Jousseilaan Palkealan kautta. Jalometsän tupa oli aivan tyhjä, mutta lämmin. Naisväki oli perunakuopassa suojassa taisteluilta ja tuli illalla takaisin tupaan. Naisiakin oli kuulusteltu, mutta mitään vaatimuksia heihinkään ei ollut kohdistettu ja he olivat niin ikään saaneet oleskeluluvan.

Talo tärisi tykkien jyskeestä

Ensimmäisen kuukauden väki viettikin pitkälti perunakuopassa. Yöksi tultiin tupaan, vaikka talo tärisi tykkien jyskeestä niin, että sängyt tuisivat. Joulukuu oli muutenkin hyvin epätoivoista aikaa. Itku oli herkässä ja vasta vuoden vaihtuessa joukko tajusi, että itkulla ei mitään voiteta.

Jalometsän talo oli noin 40 metrin päässä tiestä ja tästä syystä tupa oli jatkuvasti täynnä venäläisiä sotilaita. Suomalaisia käytiin katsomassa suurena ihmeenä. Myöhemmin tien varteen laitettiin suomalaisten omasta toivomuksesta lappu, jossa taloon meneminen kiellettiin. Tämänkin jälkeen sotilaat tekivät tarkastuskäyntejä taloon. He epäilivät, että suomalaiset auttaisivat kaukopartiossa käyviä sotilaitaan.

Kaukopartiot kävivätkin lähellä, mutta nekään eivät uskaltaneet poiketa taloon, vaikka näkivätkin siellä elämään. Talon asukit kuulivat vasta sodan jälkeen, että eräsikin sukulaismies oli käynyt siellä useampaan otteeseen.

”Pitivät kuin pastoria”

Venäläiset suhtautuivat suomalaisiin kaiken kaikkiaan hyvin ystävällisesti ja avuliaasti. He toivat puuttuvia ruokatarpeita kuten suolaa, sokeria ja ryynejä ja auttoivat erilais-

sa asioissa. Lisäksi suomalaiset saivat hoitaa omaa karjaansa. Venäläiset itse järjestivät karjanhoidon muissa taloissa. Pian sodan syttymisen jälkeen Jousseilaan saapui karjanhoitoporukka, jossa oli kolme miestä ja kaksi naista. Joukko majoittui läheiseen taloon ja hoiti lähikylien karjaa. Karjanhoitajat pyysivät silloin tällöin suomalaisia kyläilemään luonaan. He keittivät suomalaisille kahvia ja katselivat näiden kanssa, ironista kyllä, sotaelokuvia.

- Pitivät kuin pastoria, Simo Pirnes virnistelee.

- Meistä pidettiin hyvää huolta koko sodan ajan, vaikka kovin monta patruunaa siihen ei olisi tarvittu, kun meistä olisi kokonaan päästy, hän jatkaa.

Haavoittuneiden voihke kuului

Lähtienoolla oli runsaasti venäläisten tykistöasemia. Kiivaita taisteluitahan käytiin mm. juuri Taipaleessa. Tykistö toimi tehokkaasti. Hylsyjä kertyi asemien läheisyyteen kuin propsipinoja.

Jousseilaan rakennettiin myös sotilassairaaloita. Pahimpina iltoina yhteenkin sairaalaan tuotiin 300-400 kuorma-autollista haavoittuneita venäläisiä. Simo muistaa selvästi, kuinka haavoittuneiden valitus kantautui Jalometsän talolle saakka.

Sairaalan toiminta oli melko suoraviivaista. Vainajat haudattiin aivan sairaalan lähelle joukkohautoihin. Simolla ja Jussilla oli jonkin verran yhteyksiä sairaalan henkilökuntaan. He kävivät mm. hiihtämässä hoitajattarien kanssa.

Venäläisillä tuntui olevan eri huoltoreitit etulinjaan ja sieltä pois päin. Huoltoajon linjan suuntaan kulki Metsäpirtin kirkonkylän kautta, kun taas rintamalta pois päin kuljettiin Jousseilan kylän läpi.

Ajan tasalla pysyttiin

Suomalaiset saivat sodan ajan liikkua alueella vapaasti. Taisteluiden suuntaan he eivät rohjenneet lähteä, mutta Simo ja Jussi kävivät esimerkiksi kotikylässään useampaan otteeseen. Pojat liikkuivat hevosen kanssa eikä sotilaiden kohtaaminen tuottanut ongelmia, kun lupalappu oli mukana.

Palkealassa melkein kaikki oli palanut ja tuhoutunut. Aika kului tavallista elämää eläessä. Karjaa hoidettiin ja naisväki teki käsitöitä. Epävarmuus hiipi tietenkin mieleen vähän väliä, mutta Simo Pirneksen mukaan mieliala säilyi hyvänä. Myös sodan kulusta saatiin välillä tietoa. Venäläiset kävivät kertomassa esimerkiksi Viipurin valloittamisesta. Samoin tieto rauhasta tuli Jousseilaan hyvin nopeasti.

Propagandan välikappaleina

Venäläiset aikoivat sodan alussa kuljettaa suomalaiset pois alueelta, mutta koska väki halusi olla mieluiten kotiseudullaan, heidän annettiin jäädä. Myöhemmin heiltä kysyttiin myös, haluavatko he jäädä asumaan kotiinsa sodan jälkeenkin, mutta kaikki halusivat luonnollisesti Suomeen.

Kellekään ei kuitenkaan tullut mieleen pyrkiä pois alueelta sodan aikana. Jussi ja Simo olisivat varmaan päässeetkin kätevästi, mutta heille oli suuri arvoitus, kuinka

heihin olisi suomalaisten puolella suhtauduttu. Sotaan Simo ei olisi joutunut, vaikka olisi Suomen puolelle tullutkin. Hän oli marraskuussa täyttänyt vasta 19.

Venäläiset käyttivät asukkaita kuitenkin propagandatarkoituksiin, sillä suomalaisasemiin pudoteltiin eri paikoissa lentolehtisiä, jossa mummelit seisovat Jalometsän talon portailla ja sanoivat, että heillä on hyvä olla ja pyysivät kaikkia sukulaisiaan tulemaan kotiin.

Kipeitä muistoja

Rauhantulo merkitsi asukkaille pitkän odotuksen alkua. Heitä pidettiin sotavankeina ja heidät luovutettiin Suomeen vasta kesäkuun puolivälissä virallisessa sotavankien vaihdossa. Kun luovutuksen aika tuli, heitä tultiin noutamaan autolla. Mukaan sai ottaa vain tietyn määrän tavaraa, lähinnä ruokatarvikkeita. Yksi yö vietettiin Viipurissa ja seuraavana päivänä heidät vaihdettiin venäläisiin sotavankeihin Vainikkalassa.

Jousseilan joukon mukana luovutettiin yksi vanhahko Länsi-Kannaksella sodan ajan viettänyt mies. Tiettävästi Kannaksella ei sodan aikana muita suomalaisia ollutkaan. Laatokan pohjoispuolella Suojärvellä suomalaisia oli sen sijaan ollut hyvinkin runsaasti.

Omaisten luo pääseminen oli hyvin liikuttava kokemus, koska omaisilla ei ollut mitään varmuutta edes siitä, oliko väki elossa. Simo Pirnekselle muistot ovat kipeitä eikä hän haluaisi kokea mitään vastaavaa enää uudestaan. Mielellään hän kuitenkin kävisi Raudussa katsomassa kotiseutuaan. Jousseilan kylästä ei tosin ole mitään jäljellä. Palkealassa on säästynyt vain pari kolme suomalaisten rakentamaa taloa eli Anna Sidoroffin (Ollin Annin) ja Jalmari Jääskeläisen talot sekä Sappisen Aapron mökki.

Onttosen Manun talo oli pitkään pystyssä, mutta nyt sekin on purettu, kun sen tilalle on siirretty jostakin suurempi talo. Palkealan mäellä Onttosen ja Pirneksen välillä ei ole ainuttakaan taloa jäljellä. Alueen uusi isäntä on siis tuhonnut senkin, mitä sota ei tuhonnut ja rakentanut kumpaankin kylään oman karjakolhoosinsa.

Simo Pirnes Mäntyharjulla
vuonna 1991.

Leo Paukkunen

Rautulaiset nyky-Suomessa

Leo Paukkunen syntyi Hiitolassa 28.6.1921 yhdeksänlapsisen maanviljelijäperheen seitsemäntenä. Hän kävi Vaajojan kansakoulua ja oppikoulua junalla Käkisalmissa päässään ylioppilaaksi Ikaalisten yhteiskoulusta 1941. Hän opiskeli sodan jälkeen yhteiskunnallisessa korkeakoulussa ja Helsingin yliopistossa. Valtiotieteen kandidaatti 1948, liseniaatti 1957 ja tohtori 1962.

Talvisotaan luutnantti Leo Paukkunen osallistui suojeluskunnan poikaosastolaisena ja jatkosotaan Syvärin takana. Kunniamerkit: Vm2, VR4, VR 4 tkl ja SLR:n komentajamerkki.

Hän on toiminut tutkijana sosiaaliministeriön sosiaalisessa tutkimustoimistossa ja taloudellisessa tutkimuskeskuksessa. Sosiaalipolitiikan dosenttina Helsingin yliopistossa ja vuodesta 1966 yhteiskuntapolitiikan professorina Jyväskylän yliopistossa. Emeritus 1986.

Kirjallinen tuotanto liittyy lähinnä kansantalouteen, työmarkkinoihin ja sosiaalipolitiikkaan eläkevuosina Karjalaan ja karjalaisiin.

Pakolainen-siirtoväki-siirtolainen

Karjalaisten ja karjalaisuuden tutkijat sekä tulevaisuudessa entistä enemmän myös muut aihetta käsittelevät joutuvat tavalla tai toisella määrittelemään karjalaisten ja karjalaisuuden käsitteet. Eikä tämä tule olemaan helppoa jos edes ollenkaan mahdollista, mikäli halutaan pitää kiinni yksiselitteisyydestä ja yleispätevyydestä. Mutta juuri tästä syystä määrittäminen onkin tarpeen. Hyvänä esimerkkinä tästä tarpeesta on mm. nykyisin varsin vilkkaana käytävä pakolaiskeskustelu.

Yhdistyneitten Kansakuntien pakolaissopimus vuodelta 1951, jonka pakolaismääritelmä on tullut yleisimmin hyväksytyksi, määrittelee pakolaisen henkilöksi, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa vainon kohteeksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskuntaluokkaan kuulumisen tai poliittisen mielipiteen takia kotimaassaan. Lisäksi pakolainen oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai haluton turvautumaan sanotun maan suojaan. Pakolaisen aseman edellytys on nimenomaan kotimaan rajojen ulkopuolelle siirtyminen. Sen sijaan maan rajojen sisällä pakenevat eivät ole pakolaisia vaan asuinsijoiltaan poissiirtyneitä.

Suomenkielen siirtoväki-käsite on syntynyt 1940-luvulla ja sillä tarkoitetaan pakosiirron kohteeksi joutunutta väestöä, joka on joutunut lähtemään omalta kotiseudultaan ja siirtynyt pysyvästi muualle oman maan rajojen sisäpuolella.

Tällaisena tämä käsite nähtiin myös vuoden 1945 maanhankintalaissa. Siirtymävaiheen aikana tai välittömästi sen jälkeen ja joskus myöhemminkin käytetty evakkokäsite on ruotsinkielistä perua, mutta ei aiheuta sekaannusta suomalaisissakaan oloissa. Sen sijaan siirtolainen, siirtotyöläinen tai siirtotyöväki saattavat sellaista aiheuttaa jos unohdetaan, että näiden käsitteiden ihmiset siirtyvät toiseen maahan yleensä vapaaehtoisesti työn perään.

Laajimmillaan siirtoväeksi kutsutaan kaikkia sodan vuoksi kotiseudultaan pois-siirteineitä tai siirrettyjä olivatpa he kotoisin sotatoimialueelta tai uhanalaisista kaupungeista tai hävitetystä Lapista. Kun ne, joiden oli mahdollista palata takaisin kotiseudulle olivat sinne palanneet, supistui siirtoväen käsite tarkoittamaan vain sotien seurauksina luovutettujen alueiden väestöä. Tällöin se tarkoitti luovutetun Karjalan väestön lisäksi Petsamon sekä Sallan ja Kuusamon luovutetuilta alueilta siirtynyttä väestöä ja lisäksi Hangon ja Porkkalan vuokra-alueiden asukkaitakin.

Kun siirtoväki-käsite on ryhmää tarkoittava käsite, on yksityisistä henkilöistä alettu käyttää joskus siirtolainen-käsitettä, joka on aiheuttanut sekaannusta. Tämän välttämiseksi on yleiseen käytäntöön vakiintunut siirtokarjalainen-käsite.

Siirtokarjalaiset eivät edustaneet kaikkia karjalaisia, vaan ainoastaan menetetyt tai luovutetun Karjalan väestöä. Rauhanteossa jäivät nyky-Suomen puolelle vanhan Karjalan ne osat väestöineen, jotka vastaavat suurin piirtein nykyisiä Pohjois-Karjalan ja Kymen läänejä.

Lisäksi on Neuvostoliitolla omat karjalaisensa Itä-Karjalassa, sisä-Venäjällä ja Inkerinmaalla. Runsaasti karjalaisia on myös Ruotsissa, USA:ssa ja Kanadassa, Australiassa jne.

Siirtokarjalaisuuden määriä koskevissa tarkasteluissa on muistettava tehdä ero asuinpaikkaperäisten ja syntyperäisten siirtokarjalaisten välillä. Edellisillä oli 1.9.1939 vakinainen asuinpaikka jossakin luovutetun Karjalan kunnassa.

Jälkimmäiset olivat syntyjuuriltaan sieltä. Määrällisiä eroja, jotka keskimääräisinä eivät ole merkittäviä, syntyy sikäli kuin syntyperäiset siirtyivät luovutetusta Karjalasta jo ennen sotia. Asuinpaikkaiset siirtokarjalaiset olivat siirtoväkipolitiikan kohteita. Mutta vain syntyperäisten määrästä on edelleen saatavissa kokonaistietoja. Periaatteessa jopa heidän jälkeläisistäänkin.

Rautu ja rautulaiset

Rautu oli rajapitäjä rajankiroineen. Se sijaitsi Karjalan kannaksen eteläosassa vanhan valtakunnan rajan tuntumassa. Mutkittileva valtakunnan raja muodosti pitäjän etelärajan peräti 40 kilometrin pituudelta. Neuvostoliiton ohella muut naapurit olivat Metsäpirtti idässä, Kivennapa ja Valkjärvi lännessä sekä Sakkola pohjoisessa. Pitäjän länsirajakin oli valtakunnan rajana peräti kolmisensataa vuotta vuosina 1323–1617.

Rautu oli luovutetun alueen peruspitäjiä, josta on tietoja jo 1500-luvulta. Sitä ei oltu lohkaistu myöskään muista pitäjistä eikä siitäkään oltu lohkaistu muita pitäjiä tai osia. Ei ainakaan sinä aikana, jota tässä käytetyt systemaattiset tiedostot koskevat.

Elinkeinoltaan Rautu oli yksipuolinen maa- ja metsätalouspitäjä. Jonkin verran elinkeinoelämää monipuolistivat teollisuus ja erityisesti erilaiset palveluelinkeinot sekä vilkkaat yhteydet läheiseen suurkeskukseen Pietariin.

Hiitolan-Raudun-Raasulin-Pietarin -rautatie valmistui 1917. Vaikka radan rakentamiseen vaikuttivatkin ensisijaisesti strategiset näkökohdat, helpotti ja rikastutti se Raudun ja muidenkin itä-Kannaksen kuntien elämää parinkymmenen vuoden ajan.

Raudun seurakunnissa läsnäoleva väestö, joka ennen sotia oli noin 6000 henkeä, oli samansuuruinen jo vuosisadan alussa. Rautu kuului niihin harvoihin Karjalan kannaksen kuntiin, joiden väestöstä noin viidennes oli kreikkalaiskatolilaisia.

Rautu kuului myös laajaan ja yhtenäiseen kymmenkunta pitäjää käsittävään lahjoitusmaa-alueeseen, jonka olosuhteet eivät ainakaan Raudun osalta liene olleet kaikkein vaikeimmat.

Ja Rautu kuului myös siihen Kannaksen alueeseen, jolta on kerätty Kalevalan ja Kantelettaren runoja. Aivan ilmeisesti ovat rautulaiset olleet ylpeitä siitä, että näiden runojen suuri taitaja Larin Paraske on haudattu Palkealan hautausmaalle. Ehkä vähintään yhtä ylpeitä kuin metsäpirttiläiset siitä, että Larin Paraske vietti vanhuuden päivänsä Metsäpirtin Vaskelassa.

Raudussa oli 42 kylää ja poliittinen jakauma noudatti tiukasti yksipuolista elinkeinorakennetta. Siten vuoden 1939 eduskuntavaaleissa sai maalaisliitto 77,9 prosenttia, sosiaalidemokraatit 9,1 prosenttia, kokoomus 4,6 prosenttia ja ikl 7,1 prosenttia äänistä.

Evakuoinnit ja sijoitussuunnitelmat

Lähes kaikki rautulaiset oli evakuoitu jo ennen talvisodan alkamista. Vain harvoja oli jäänyt vielä tavaroiden poiskuljettamista varten. Heidän osakseen tuli ensimmäiseksi kokea sodan syttymisen kauhut.

Ensimmäinen evakuointi vei suuren osan rautulaisista kauaksi länteen Turun ja Porin läänin. Kuitenkin ensimmäinen sijoitussuunnitelma, joka laadittiin vuoden 1940 pika-asutuslain toteuttamiseksi, merkitsi rautulaisen maatalousväen ja monien muidenkin rautulaisten sijoittumista ja sijoittamista Mikkelin läänin eri kuntiin seuraavasti:

Pieksämäen kauppalaan ja Pieksämäen kuntaan tulivat kokonaan tai osittain Aliska, Haapakylä, Kaskaala, Keripata, Mäkrä, Sumpula ja Sunikkala.

Joroisiin Aliska ja Raasuli.

Mäntyharjulle Haukkala, Miittilä, Savikkola, Räiskälä ja Sumpula.

Jäppilään Huhti, Korlee, Miitronmäki, Niittyjärvi ja Raasuli.

Kangasniemelle Huttula, Kuusenkanta, Orjansaari, Palkeala, Potkela, Suurhousu ja Variksela.

Hartolaan Joussee ja Kopola.

Ristiinaan Kelliö, Kuninkaanselkä, Luukkolanmäki ja Maanselkä.

Anttolaan Kuninkaanselkä.

Joutsaan Kärsälä ja Potkela.

Mikkelin kaupunkiin ja maalaiskuntaan Leinikylä, Liippua, Raudunkylä ja Vehmainen.

Hirvensalmelle Liippua ja Maanselkä.

Virtasalmelle Mäkrä, Pienporkku, Riikola, Suurporkku, Sunikkala, Tokkari ja Vakkila.

Luhankaan Nuijala ja Sirkiänsaari.

Haukivuorelle Pienautio, Suurporkku, Tervola, Vehmainen ja Savola.

Pertunmaalle Ristautio, Räiskälä, Suvenmäki ja Vepsa.

Leivonmäelle Sirkiänsaari.

Sijoitussuunnitelmaa ehdittiin toteuttaa kuitenkin hyvin rajoitetusti ennenkuin jatkosota keskeytti sen toimeenpanon.

Takaisinpaluu rajakuntaan Rautuun luovutetun Karjalan tultua takaisinvaltakunnaksi oli ongelmallista tavallista suuremman hävityksen ja sotatilanteen jatkumisen vuoksi. Kui-

tenkin palasi rautulaisia 1923 eli noin kolmannes. Ja palaaminen voimistui koko ajan. Avoimeksi rautulaistenkin osalta jää kysymys siitä, millä keinoin he tyydyttivät voimakasta kaipuutaan kotiseudulleen jatkosodan aikana.

Vaikka toiseen evakuointiin valmistauduttiinkin huolella sen tarve tuli äkkiä ja yllätyksenäkin. Eikä se kaikilta osin sujunut ilman onnettomuuksia ja sekasortoakin. Evakuoinnin päämääränä oli talvisodan jälkeinen maatalousväestön sijoittumisalue Mikkelin lääniin.

Uusi maanhankintalain 1945 mukainen sijoitussuunnitelma tehtiin tälle alueelle ja se oli kylittäin seuraava:

Hirvensalmelle tulivat Liippua ja Miettälä.

Antolaan Aliska, Korlee, Sirkiänsaari ja Sumpula.

Joroisiin Haapakylä, Huhti, Haukkala, Keripata, Kuninkaanselkä, Kuusenkanta, Kärssälä, Leinikylä, Luukkolanmäki, Maanselkä, Mäkrä, Miettälä, Orjansaari, Palkeala, Potkela, Raasuli, Raudunkylä, Riikola, Savikkola, Savola, Sirkiänsaari, Sumpula, Sunikkala, Terolanmäki, Tokkari, Vakkila, Variksela ja Vehmainen.

Haukivuorelle Kärssälä, Haapakylä, Huttula, Huhti, Kopola, Luukkolanmäki, Maanselkä, Miitronmäki, Mäkrä, Orjansaari, Sumpula, Sunikkala, Suurhousu ja Vehmainen.

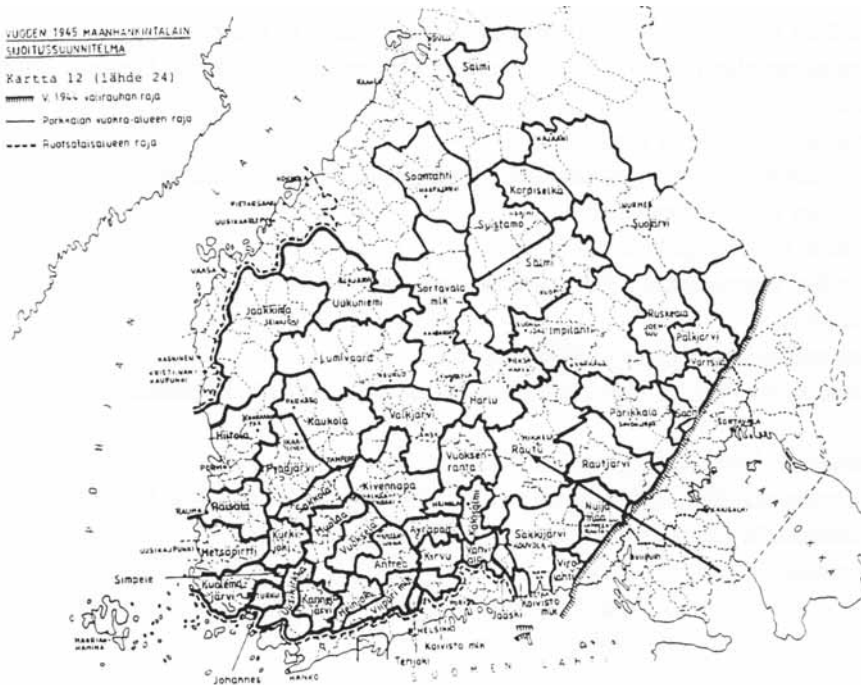
Mikkelin maalaiskuntaan Potkela, Haapakylä, Haukkala, Huhti, Kaskaala, Keripata, Leinikylä, Mäkrä, Pienautio, Raudunkylä, Sumpula, Vakkila ja Vehmainen.

Ristiinaan Huhti ja Sirkiänsaari.

Jaalaan Kaskaala, Kelliö, Kuusenkanta, Vehmainen, Palkeala, Riikola ja Suurporkku.

Virtasalmelle Maanselkä ja Vepsa.

Mäntyharjulle Liippua, Nuijala, Palkeala, Raasuli, Raudunkylä, Ristautio, Räiskälä ja Savola.

Kartta sijoituskunnista

Niiden kuntien lukumäärä, joissa asui syntyjuurisia rautulaisia joulukuun viimeisenä päivänä 1971, 1983 ja 1987 lääneittäin ovat:

	Uudenmaan lääni			Turun ja Porin lääni			Hämeen lääni			Kymen lääni		
Kunnassa												
rautulaisia	-71	-83	-87	-71	-83	-87	-71	-83	-87	-71	-83	-87
1-9 henk.	23	22	24	49	45	43	32	35	37	14	16	17
10-49 henk.	8	8	7	5	4	3	11	8	6	8	8	7
50-99 henk.	1	1	2	1			1	1	1	5	2	2
100- henk.	2	2	1				1	1	1			
Yhteensä												
kuntia	34	33	34	55	49	46	44	45	45	27	26	26
rautulaisia	907	770	701	301	212	197	591	481	420	518	417	362
	Mikkelin lääni			Kuopion lääni			Pohjois-Karjalan lääni			Keski-Suomen lääni		
1-9 henk.	-71	-83	-87	-71	-83	-87	-71	-83	-87	-71	-83	-87
10-49 henk.	8	8	10	18	16	15	11	10	12	17	19	19
50-99 henk.	8	9	8	2	2	2	1	1		6	5	3
100- henk.	3	3	5	1	1	1				1	1	1
Yhteensä												
kuntia	26	25	26	21	19	18	12	11	12	24	25	23
rautulaisia	1484	1143	1032	148	133	127	39	39	36	272	219	195
	Vaasan lääni			Oulun lääni			Lapin lääni			Koko maa		
1-9 henk.	-71	-83	-87	-71	-83	-87	-71	-83	-87	-71	-83	-87
10-49 henk.	20	17	17	19	17	17	16	14	16	227	219	227
50-99 henk.	1	1	1	3	1	1	1			54	47	38
100- henk.										12	9	12
										10	8	5
Yhteensä												
kuntia	21	18	18	22	18	18	17	14	16	303	283	282
rautulaisia	68	54	49	78	59	57	58	40	36	4469	3567	3212

Nykyinen tilanne rautulaisittain

Oheisella taulukolla pyritään osoittamaan syntyjuuristen rautulaisten keskuksat nyky-Suomessa ja niiden suhteen tapahtuneet muutokset vuoden vaihteeseen 1987/88 saakka.

Se osoittaa selvästi Mikkelin läänin merkittävän aseman rautulaisten keskuksena. Mutta se osoittaa myös, Uudenmaan, Hämeen ja Kymen läänien tärkeyden.

Täydennettäessä edellistä asui vähintään 50 joko asuinpaikkaista (1946) tai syntyjuurista (1971, 1983 ja 1987) rautulaista.

Uudenmaan lääni

1971: Helsinki 508, Espoo 81, Vantaa 102

1983: Helsinki 388, Espoo 80, Vantaa 108

1987: Helsinki 346, Espoo 80, Vantaa 96

Turun ja Porin lääni

1971: Turku 66

Hämeen lääni

1971: Lahti 149

1983: Lahti 130

1987: Lahti 110

Kymen lääni

1971: Kouvola 60, Imatra 95, Kotka 59, Lappeenranta 51, Jaala 61

1983: Kouvola 59, Imatra 71

1987: Kouvola 51, Imatra 68

Mikkelin lääni

1946: Pieksämäki + mlk 1598, Anttola 59, Haukivuori 236, Joroinen 120, Jäppilä 231, Kangasniemi 410, Mikkeli mlk 228, Mäntyharju 55, Pertunmaa 55,

Rantasalmi 522, Virtasalmi 351

1971: Mikkeli 125, Pieksämäki 182, Haukivuori 116, Joroinen 206,

Kangasniemi 104, Mikkeli mlk 166, Mäntyharju 129, Pieksämäki mlk 94, Ristiina 69, Virtasalmi 63

1983: Mikkeli 111, Pieksämäki 159, Haukivuori 87, Joroinen 148,

Kangasniemi 80, Mikkeli mlk 112, Mäntyharju 109, Pieksämäki mlk 74

1987: Mikkeli 127, Pieksämäki 147, Haukivuori 74, Joroinen 127,

Kangasniemi 75, Mikkeli mlk 88, Mäntyharju 95, Pieksämäki mlk 58.

Kuopion lääni

1971: Varkaus 61

1983: Varkaus 60

1987: Varkaus 57

Keski-Suomen lääni

1946: Joutsa 108, Luhanka 85

1971: Jyväskylä 70

1983: Jyväskylä 53

1987: Jyväskylä 50

Myös tämä tarkastelu osoittaa, että Mikkelin läänillä se sen kunnilla on rautulaisten sijoittumisessa erikoisasema, vaikkakin Helsinki ja Helsingin seutu ovat nousseet myös tärkeiksi keskuksiksi.

Tämä pysyvyys antaa oikeuden olettaa rautulaisten jälkeläistenkin suureksi osaksi sijoittuneen edellä esitettyihin Mikkelin läänin kuntiin.

LÄHDEVIITTEET:

Leo Paukkunen: Siirtokarjalaiset nyky-Suomessa

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A-5

Jyväskylä 1990, sivut 14-15 ja 113-121 sekä tutkimuksen lähteistöt

Raudun kylien nimet on toimittaja Eros Jäske tarkistanut.